

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Poznań, dnia 16 kwietnia 2025 r.

Poz. 3558

UCHWAŁA NR X/79/2025 RADY MIEJSKIEJ W PONIECU

z dnia 28 marca 2025 r.

w sprawie przyjęcia „Programu opieki nad zabytkami Gminy Poniec na lata 2025-2028”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 poz. 1465 ze zm.), art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 poz. 1292) Rada Miejska w Poniecu uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Program opieki nad zabytkami Gminy Poniec na lata 2025-2028”, w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Ponieca.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej
(-) Piotr Jańczak

*Załącznik nr 1 do Uchwały nr X/79/2025
Rady Miejskiej w Poniecu
z dnia 28 marca 2025r.*

**GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD
ZABYTKAMI NA LATA 2025-2028
DLA GMINY PONIEC**

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	3
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	4
3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ	18
4. FORMY OCHRONY PRAWNEJ ZABYTKÓW	19
5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	23
5.1. Uwarunkowania na poziomie krajowym	23
5.2. Uwarunkowania na poziomie wojewódzkim	29
5.3. Uwarunkowania na poziomie powiatowym	33
5.4. Uwarunkowania na poziomie gminnym	34
6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY	39
6.1. Charakterystyka gminy	39
6.2. Rys historyczny gminy	40
6.3. Krajobraz kulturowy i zabytki nieruchome	42
6.4. Zabytki ruchome	66
6.5. Zabytki archeologiczne	68
6.6. Zasoby muzealne	75
6.7. Dziedzictwo niematerialne	75
7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT	76
8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	78
9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	82
10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	83
11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	83
12. MISJA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	85

1. WSTĘP

CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY PONIEC

Podstawowym, ogólnie pojętym założeniem niniejszego „Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Poniec na lata 2025 – 2028” jest ukierunkowanie polityki Samorządu Gminnego, służącej podejmowaniu planowanych działań dotyczących finansowania, inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jest to uzupełniający dokument w stosunku do innych aktów planowania gminnego. Zadaniem Programu jest także organizacja działań edukacyjnych i wychowawczych wobec miejscowej społeczności. Dla realizacji powyższego założenia niezbędna jest realizacja szczegółowych celów, do których należą:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;

- zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, historią i zabytkami Gminy, w tym także rozróżnienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa i figurujących w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzaniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. w myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”, z kolei art. 6 Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2024, poz. 1292) z późn. zm.

Obowiązująca ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 3, użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo

minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

- 2) zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- 3) zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
- 4) zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

- 11) badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- 15) otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Zgodnie z art. 89 organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

W art. 4 zapisano, iż ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;

- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5 wskazuje, iż opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Szczegółowo określone obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których samorząd jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w następujących artykułach: 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72.

Na mocy art. 21 ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Art. 22 ust. 4 stwierdza, iż „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.”. W ust. 5 tego artykułu zapisano, iż w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Jak wspomniano art. 87 ustawy określa obowiązek samorządu, dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego i powiatowego programu opieki nad zabytkami.

- program winien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w Ustawie,
- program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- z realizacji programu władze gminy sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest radzie gminy.

Artykuły 18 i 19 nakazują samorządom uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, planów ogólnych gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dodatkowo należy wskazać odniesienia do zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, zawarte w następujących aktach prawnych:

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40 ze zm.).

- *art. 7 ust. 1 pkt. 9*

„Zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

9) kultury w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym
(Dz. U. z 2023 r. poz. 977 ze zm.).

Na mocy ustawy w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się m.in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1. ust. 2, pkt 4). Ustawa określa, iż plan ogólny powinien w swej treści zawierać następujące elementy:

- uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 13b pkt. 3 lit f),

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków (w tym krajobrazu kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15 ust. 2 pkt 4),
- określa się, w zależności od potrzeb, granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (art. 15 ust. 3 pkt 6).

Wymagania w zakresie ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39 ust. 3 pkt 2, ust. 2 pkt 2). Projekt zarówno planu miejscowego, jak i planu województwa wymaga uzgodnienia z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 51. ust. 1. wskazuje, że sprawach ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego decyzje wydają w odniesieniu do:

- 1) inwestycji celu publicznego o znaczeniu krajowym i wojewódzkim - wójt, burmistrz albo prezydent miasta w uzgodnieniu z marszałkiem województwa;

2) inwestycji celu publicznego o znaczeniu powiatowym i gminnym - wójt, burmistrz albo prezydent miasta;

3) inwestycji celu publicznego na terenach zamkniętych - wojewoda.

Zgodnie z art. 53 ust. 2 pkt. 4 powyższe decyzje wydaje się po uzgodnieniu z: wojewódzkim konserwatorem zabytków - w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Art. 64. ust. 1. wskazuje, że przepisy art. 51 ust. 2-3, art. 52, art. 53 ust. 1a-1d 3-5a i 5c-5j, art. 54-56 (wszystkie związane z zasadami lokalizacji inwestycji celu publicznego) stosuje się odpowiednio do decyzji o warunkach zabudowy.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz. U. z 2023 r. poz. 682 ze zm.).

W myśl tej ustawy jej przepisy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2 ust 2 pkt. 3).

W art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstąpienie od obowiązujących przepisów techniczno-budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9 ust. 3 pkt 4).

Wg art. 39 ust. 3 w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ

administracji architektoniczno- budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wg art. 39 ust. 4 Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych. Zgodnie z art. 32 ust. 1:

1. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

- 1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko,
- 2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów,
- 3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw energii – w przypadku budowy lub rozbiórki gazociągu przesyłowego, linii przesyłowej elektroenergetycznej albo rurociągu dalekosiężnego ropy naftowej lub produktów naftowych, a także gazociągu, linii elektroenergetycznej albo rurociągu ropy naftowej lub produktów naftowych dochodzących do granicy Rzeczypospolitej Polskiej.

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39 ust. 1).

Decyzja o pozwoleniu na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydana po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39, ust. 2).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39, ust. 3).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których niewymagane jest pozwolenie na budowę, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy Prawo Budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 29 ust. 7 stwierdza, że roboty budowlane, o których mowa w ust. 1-4, wykonywane:

1) przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków – wymagają decyzji o pozwoleniu na budowę,

2) na obszarze wpisanym do rejestru zabytków – wymagają dokonania zgłoszenia

– przy czym do wniosku o decyzję o pozwoleniu na budowę oraz zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 774 ze zm.).

Zgodnie z zapisami art. 7 tej ustawy wprowadzone zostaje pojęcie audytu krajobrazowego. Identyfikuje on krajobrazy występujące na całym obszarze województwa, określa ich cechy charakterystyczne oraz dokonuje oceny ich wartości (także pod kątem walorów zabytkowych i krajobrazu kulturowego).

Art. 8 ustawy wskazuje zmiany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2023 r. poz. 571).

Określa ona, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m.in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4 ust. 1 pkt 16). Regulacje z tym związane zawarte są w art. 16 i 19b, które określają prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań, zarówno w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy. Artykuł precyzuje też, iż jednostka samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2022 r. poz. 2556 ze zm.).

Zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 tej ustawy przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Dotyczy to także krajobrazu kulturowego.

Art. 101 ust. 2 lit. f określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu funkcji środowiskowych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, w tym między innymi zbioru dziedzictwa geologicznego, geomorfologicznego i archeologicznego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2023 r. poz. 1336 ze zm.).

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2 ust. 2 pkt 5). Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6 ust. 1 pkt 3 park krajobrazowy. Zgodnie z art. 16 ust. 1 park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Zarówno utworzenie parku krajobrazowego, jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16 ust. 3 ust. 5).

Art. 83a ust. 1 wskazuje, że zezwolenie na usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków wydaje wojewódzki konserwator zabytków.

Zasady naliczania opłat za usunięcie drzew i krzewów przedstawiono w art. 84-87 ustawy i zgodnie z art. 84 ust. 8 decyzję w tych sprawach podejmuje właściwy organ do wydania zezwolenia (w tym także konserwator zabytków).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 344).

W świetle art. 6 pkt 5 jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 13 ust. 4 jasno określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 13 ust. 5 stwierdza, że sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Cenę nieruchomości lub jej części (wyznaczonej zgodnie z art. 67) wpisanej do rejestru zabytków obniża się na wniosek nabywcy o 50% (zgodnie z art. 68 ust. 3). Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę. Podobny zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego, jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków (art. 73 ust. 4) oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu (art. 84 ust. 4).

Zgodnie z art. 96 ust. 1. podziału nieruchomości dokonuje się na podstawie decyzji wójta, burmistrza albo prezydenta miasta zatwierdzającej podział, z uwzględnieniem ust. 1a, stwierdzającego, że odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję, o której mowa w ust. 1 wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 70).

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 6 ustawa zwalnia od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.).

Według zapisów tej ustawy zarówno państwo (art. 1 ust. 2) jak i organy jednostek samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4) sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

Do powyższych ustaw należy dołączyć akty prawne, które w całej swojej treści odnoszą się do zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Są to:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 385),
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 2393),
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 164 ze zm.),
- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (t.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 2120).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 26 maja 2011 (t.j. Dz. U. z 2021 poz. 56) w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów;
- Rozporządzenie MKiDN z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów

Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 81);

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2022 r. poz. 1388 ze zm.).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 poz. 1470);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 21 maja 2018 r. w sprawie wymagań, jakim powinna odpowiadać ochrona przechowywanego i przewożonego zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2018 poz. 1134),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 4 grudnia 2017 r. w sprawie ksiąg ewidencyjnych prowadzonych przez podmioty gospodarcze wyspecjalizowane w zakresie obrotu zabytkami na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2017 poz. 2249);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 lipca 2017 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości i rozliczania dotacji celowej na wyposażenie w zabezpieczenia techniczne pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 poz. 1384);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 poz. 928);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015 poz. 1275);

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 poz. 110);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 nr 89 poz. 510);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 nr 212 poz. 2153);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 nr 124 poz. 1304 ze zm.);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 nr 75 poz. 706);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 nr 71 poz. 650);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 nr 30 poz. 259).

3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ

Przywołana na wstępie ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadza w tej materii szereg fundamentalnych definicji i pojęć. W myśl ustawy zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na

posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z ustawą opiece podlegają – bez względu na stan zachowania – zabytki pogrupowane w trzech kategoriach:

Zabytki nieruchome będące w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia

27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1479 z późn. zm.),

- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto, zgodnie z art. 6 ust. 2 ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

4. FORMY PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW

Ustawodawca wyróżnia następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie

lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku nieruchomego oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Również wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi odpowiedni wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny. Sprawy te reguluje ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrza, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,

- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pasteli, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
- 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
- 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1-12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro

– na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Na elitarną listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne. Na rok 2023 w całym kraju było 125 miejsc i obiektów uznanych za pomnik historii.

Park kulturowy

Kolejną formą ochrony jest utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego lub decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzja o warunkach zabudowy, decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzja o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

Relacje pomiędzy ochroną zabytków a planami zagospodarowania przestrzennego są regulowane przez artykuły 18, 19 i 20 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przede wszystkim art. 18 wprowadza obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy

sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

W wymienionych decyzjach, koncepcjach, strategiach, analizach i planach, winno się w szczególności uwzględnić krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określić rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków i zapewnić im ochronę przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu oraz ustalić przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami. W przypadku zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych, ochrona ich musi być bezwarunkowo uwzględniona w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i pozostałych decyzjach.

5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE KRAJOWYM:

KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2023-2026

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 1 grudnia 2023 roku i opublikowany w Monitorze Polskim w roku 2023 poz. 1470. Dokument ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

Celem głównym programu jest zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii. Będzie on realizowany poprzez cele strategiczne programu oraz zawarte w nich działania takie jak:

Cel: Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cel: Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Cel: Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem

- archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Cel: Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Cel: Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU DO ROKU 2030

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Dokument określa zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat.

Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju realizuje cele rozwoju kraju w odniesieniu do całości przestrzeni polskiej. Biorąc pod uwagę nowy paradygmat polityki rozwoju cel strategiczny (ponadczasowy) polityki przestrzennego zagospodarowania kraju można określić następująco: Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Tak sformułowany cel – przy doborze odpowiednich celów cząstkowych oraz instrumentów wdrożeniowych – realizowany jest przez wszystkie podmioty publiczne wykonujące zadania rozwojowe w zakresie swoich kompetencji na różnych poziomach zarządzania, w różnych obszarach tematycznych i w odniesieniu do różnych terytoriów.

Drogą do zapewnienia realizacji celu strategicznego polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest koncentracja działań podmiotów publicznych w wybranych obszarach tematycznych i na wyodrębnionych terytoriach. W odniesieniu do diagnozy sytuacji, uwarunkowań oraz trendów rozwojowych sformułowano sześć wzajemnie powiązanych celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w horyzoncie roku 2030:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;
- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;
- Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;
- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;
- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;
- Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Koncepcja wskazuje, iż wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie

służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy. Podstawowymi formami ochrony krajobrazów powinny zostać formy dotychczas stosowane: parki krajobrazowe, pomniki historii, parki kulturowe oraz – dla obiektów rangi międzynarodowej – wpis na listę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego UNESCO.

Stwierdzono, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynęła na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbłość o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych sprzyjały rozwojowi turystyki i wspomagają proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno- przyrodniczych w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004 – 2013 ORAZ UZUPEŁNIENIE STRATEGII NA LATA 2004 – 2020

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowoczesnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

➤ **Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne**

dziedzictwo kulturowe

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

- Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków;
- Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;
- Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

➤ Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego

- Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;
- Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera ważny z punktu widzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

Priorytet 1 tego Programu dotyczy rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami tego priorytetu są:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także liczby stanowisk archeologicznych),

- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

5.2 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM I WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZKIM

WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO NA LATA 2021-2024

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2021-2024, przyjęty został Uchwałą Nr XXXVII/714/21 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego (Dz. Urzędowy Woj. Wielkopolskiego z 2022r., poz. 58), następnie opublikowany w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego. Program ten jest aktualizacją i kontynuacją Programu opieki nad zabytkami dla województwa wielkopolskiego, opracowanego na lata 2017- 2020.

Program, zawiera szereg informacji, których źródłem jest Raport o stanie zabytków na terenie województwa wielkopolskiego oraz precyzuje założenia ochrony zabytków. Podobnie jak w poprzednich perspektywach podstawowym zadaniem programu jest stymulowanie wszelkich działań na rzecz opieki nad zabytkami. W dokumencie, omówione zostały zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne województwa wielkopolskiego. Szeroko opisane zostały zabytki będące pod administracją wojewódzką. Nie ma wśród nich zabytków z terenu gminy.

Jako cel główny uznano założenie, że Samorząd Województwa Wielkopolskiego stwarza warunki dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami oraz dba o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe regionu dla

dobra jego obecnych oraz przyszłych pokoleń. W programie, wyznaczono też pięć celów szczegółowych wraz z zadaniami, które będą realizowane przez Samorząd Województwa Wielkopolskiego w miarę posiadanych środków:

Cel szczegółowy 1. Zahamowanie procesów degradacji zabytków, poprawa ich stanu zachowania oraz optymalizacja skuteczności systemu ochrony dziedzictwa materialnego i niematerialnego województwa wielkopolskiego.

Kierunki działania:

1. Podjęcie działań mających na celu poprawę stanu zachowania zabytków.
2. Wspieranie ochrony zabytków archeologicznych
3. Popularyzowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego
4. Monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Cel szczegółowy 2. Budowanie tożsamości regionalnej i narodowej oraz świadomości społecznej mieszkańców Wielkopolski w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

1. Wspieranie programów i projektów edukacyjnych popularyzujących dziedzictwo kulturowe oraz wzmacniających kompetencje kulturowe.
2. Wspieranie inicjatyw związanych z upamiętnianiem Powstania Wielkopolskiego oraz popularyzacji i upowszechniania wiedzy na jego temat.
3. Stwarzanie warunków dla opieki nad dziedzictwem materialnym i niematerialnym w duchu partycypacji społecznej.

Cel szczegółowy 3. Włączenie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego w rozwój społeczny, kulturowy i ekonomiczny województwa

Kierunki działania:

1. Wsparcie zagospodarowywania, adaptacji i wykorzystania zabytków i dziedzictwa niematerialnego na cele kulturalne, turystyczne lub społeczne.

2. Wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych.

3. Wspieranie dawnych rzemiosł, ginących zawodów i form twórczości charakterystycznych dla Wielkopolski.

Cel szczegółowy 4. Rozwijanie przedsięwzięć ułatwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

Kierunki działania:

1. Włączanie zabytków w procesy gospodarcze.

2. Włączanie cyfryzacji do ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 5. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych

Kierunki działania:

1. Udostępnianie obiektów zabytkowych

2. Wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania

STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO DO 2030 ROKU

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku przyjęta została uchwałą nr XVI/287/20 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 stycznia 2020 r., opublikowaną w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego. Jest to aktualizacja Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Strategia określa kierunki, cele i uwarunkowania rozwoju województwa. W Strategii wskazuje się na nowy model rozwoju regionalnego, zwany modelem funkcjonalnym. Ma on przyczynić się do zrównoważonego rozwoju naszego województwa i opowiadać na zidentyfikowane wyzwania, które stoją przed Wielkopolską w najbliższym czasie. Został on tak zaprojektowany aby zapewnić społecznie, gospodarczo i terytorialnie zrównoważony rozwój naszego województwa. Dzięki niemu efektywnie będą rozwijane oraz wykorzystywane miejscowe zasoby i potencjały wszystkich obszarów województwa.

Wg Wizji Strategii Wielkopolska w 2030 roku to region przodujący w kraju, liczący się w Europie i szanujący jej uniwersalne wartości, świadomy swojego dziedzictwa przyrodniczego i cywilizacyjnego, spójny, zrównoważony i dostępny terytorialnie, otwarty na nowe idee i ludzi, silny nowoczesną gospodarką, aspiracjami i wiedzą swoich mieszkańców, zapewniający im bardzo dobre warunki życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze województwa.

Cel generalny strategii opiera się na wskazanej Wizji. Dla celu generalnego ustalono cztery cele strategiczne, wraz z jedenastoma celami operacyjnymi. W przeciwieństwie do poprzedniej perspektywy strategii brak tu zapisów bezpośrednio powiązanych z ochroną dziedzictwa kulturowego. Jedynie cel 2.3 podkreśla znaczenie kultury w życiu społecznym Wielkopolan, w tym szlaków turystyki kulturowej, ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego. Wspomniane jest też znaczenie obiektów zabytkowych dla poprawy jakości życia na obszarach wiejskich.

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

W dniu 25 marca 2019 r. Uchwałą Nr V/70/19, Sejmik Województwa Wielkopolskiego uchwalił Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania. Uchwałę opublikowano w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego (Dz. Urzędowy Woj. Wielkopolskiego 2019, poz. 4021).

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego jest najważniejszym dokumentem Samorządu Województwa Wielkopolskiego określającym politykę przestrzenną w granicach administracyjnych regionu, w tym dla miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego. Plan określa model rozwoju przestrzennego, cele polityki przestrzennej i kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa oraz rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, a także zasady zagospodarowania obszarów funkcjonalnych.

W treści programu podkreślono, że ochrona środowiska i dziedzictwa kulturowego jest szczególnie ważnym elementem polityki przestrzennej województwa.

W rozdziale o kulturze i dziedzictwie narodowym, omówiono zagadnienie tożsamości regionalnej, dziedzictwa archeologicznego, zabytków i parków. W celu realizacji założeń szczególną uwagę zwrócono na następujące działania:

- 1) zwiększenie nakładów finansowych na ochronę zasobów kulturowych.
- 2) prowadzenie stałych nadzorów nad rejestrem zabytków i udostępnienie jego wersji elektronicznej.
- 3) prowadzenie badań w obrębie zabytków we wszystkich dziedzinach nauki.
- 4) wykorzystanie zabytków i wiedzy o nich dla celów turystycznych oraz dla promocji regionu.
- 5) podnoszenie wartości usług turystycznych poprzez „wykorzystanie” zabytków dla podniesienia atrakcyjności oferty.

AUDYT KRAJOBRAZOWY WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego to dokument uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego w dniu 27 marca 2023r. (Uchwała Nr LI/1000/23 w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego). Audyt krajobrazowy jest narzędziem polityki przestrzennej w zakresie krajobrazu ukierunkowanym na jego ochronę, gospodarkę i planowanie. Należy pamiętać, że obok zasobów przyrodniczych elementem wyróżniającym się i mającym wpływ na charakter krajobrazu, jest dziedzictwo kulturowe, będące obrazem historii rozwoju przestrzennego regionu. W audycie brak krajobrazów z terenu gminy.

5.3 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM I WYKONANYMI NA POZIOMIE POWIATU

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU GOSTYŃSKIEGO

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2021-2024 dla Powiatu Gostyńskiego został przyjęty Uchwałą Nr XXIX/237/21 Rady Powiatu Gostyńskiego z dnia 24 czerwca 2021 r. (Dz. Urzędowy Woj. Wielkopolskiego z 2021 r., poz. 5443).

Podstawowym, ogólnie pojętym założeniem niniejszego Programu opieki nad zabytkami jest ukierunkowanie polityki samorządu powiatu, służącej podejmowaniu planowanych działań dotyczących finansowania, inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego oraz organizacja działań edukacyjnych i wychowawczych wobec miejscowej społeczności.

W Programie scharakteryzowano zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu oraz dokonano oceny stanu dziedzictwa kulturowego.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami formułuje szereg działań samorządu w zakresie opieki nad zabytkami. Wyznaczone kierunki i zadania w ramach poniższych priorytetów uwzględniają specyfikę dziejów powiatu i charakter jej dziedzictwa kulturowego:

- Priorytet I – Dbłość o zachowanie istniejących walorów zabytkowych,
- Priorytet II – Działalność powiatowego urzędu pracy wspierająca zadania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- Priorytet III – Bezpośrednie wsparcie dla obiektów zabytkowych będących pod administracją powiatu.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami kładzie szczególny nacisk na wykorzystanie istniejących źródeł finansowania inwestycji związanych z opieką nad zabytkami, intensywne działania w obszarach najbardziej atrakcyjnych historycznie, promocję dziedzictwa kulturowego oraz wypracowanie odpowiednich schematów współpracy administracji samorządowej z właścicielami obiektów zabytkowych. Niektóre z wyznaczonych do wykonania zadań zaplanowano na zasadzie współpracy z gminami powiatu gostyńskiego.

5.4 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM I WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA
PRZESTRZENNEGO GMINY PONIEC

Studium przyjęło Uchwałę nr XXXI/247/2013 Rady Miejskiej w Poniecu z dnia 20 września 2013 r., następnie zmienianą. Głównym celem Studium jest stworzenie warunków do zagospodarowania terenu, które pozwolą maksymalnie jego wykorzystać oraz podnieść walory miasta i gminy Poniec. Należy dodać, że rola studium przejęta zostanie przez plan ogólny gminy.

Atrakcyjne kulturowo zespoły należy traktować jako strefy ścisłej ochrony walorów kulturowych. W zależności od rodzaju i wartości istniejących walorów, wyznacza się strefy ochrony konserwatorskiej:

- - ścisłej ochrony konserwatorskiej
- - ochrony konserwatorskiej
- E. - ochrony ekspozycji i atrakcyjnych powiązań przyrodniczo-kulturowych w krajobrazie,
- W. - ochrony archeologicznej

Poszczególnym strefom właściwe są odrębne kryteria ochrony obiektów zabytkowych. Przynależność poszczególnych obiektów i terenów do danej strefy podano w rozdziale 4 (cz. I - Uwarunkowania rozwoju).

Należy bezwzględnie zachować obiekty i zespoły wpisane do rejestru zabytków i objęte strefą „A” ochrony konserwatorskiej. W strefie „A” wszelkie działania inwestycyjne, nadbudowy, przebudowy, rozbudowy, zmiany gabarytów oraz inne zmiany w architekturze wymagają uzgodnień z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków na etapach koncepcji i projektu.

Dla obszarów objętych strefami „A” i „B” należy zachować:

- historyczny układ przestrzenny, w tym zachowanie podziału terenu na ulice, place» kwartały urbanistyczne oraz podziałów poszczególnych bloków urbanistycznych na działki
- gabaryty zabudowy
- symetryczne dachy
- tradycyjne materiały ścian i pokryć dachowych
- tradycyjne podziały architektoniczne elewacji

Strefą E należy obejmować się większość założeń rezydencjonalnych i zespołów sakralnych na terenie gminy. W strefie tej i w linii osi widokowych nie należy lokalizować obiektów, które mogą stać się dominantą architektoniczną.

Ścisłej ochronie konserwatorskiej podlegają także cmentarze, tzw.: "mała architektura" krzyże, kapliczki przydrożne, historyczne nawierzchnie, studnie, mury, bramy itp. Na terenie ścisłej strefy ochrony archeologicznej obejmującej stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków obowiązuje zakaz prowadzenia jakichkolwiek prac ziemnych. W pozostałych strefach W - ochrony archeologicznej (zidentyfikowanych ważniejszych stanowisk archeologicznych) oraz w strefach eksploracji archeologicznej, jakiegokolwiek prace inwestycyjne i budowlane powinny odbywać się w porozumieniu ze służbami archeologicznymi.

Część zespołów i obiektów wymaga interwencji w postaci przeprowadzania prac remontowo konserwatorskich oraz odpowiedniego użytkowania. Dotyczy to zespołów pałacowo-parkowych w Sarbinowie i Łęce Wielkiej. Ponadto dla miasta Ponieca i dla zespołu pałacowo-parkowego w Łęce Wielkiej wymagane są specjalistyczne opracowania historyczno - urbanistyczno - konserwatorskie.

Ze względu na położenie terenów wskazanych pod lokalizację: 1. siłowni wiatrowych, 2. zbiornika retencyjnego oraz 3. zabudowy techniczno - produkcyjnej w strefie „W” ochrony archeologicznej, wszelkie zamierzenia inwestycyjne na tym obszarze powinny być uzgodnione z konserwatorem zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji. Prace ziemne należy prowadzić pod nadzorem archeologicznym, a w przypadku zagrożenia obiektów archeologicznych i nawarstwień kulturowych przeprowadzić badania wykopaliskowe.

W odniesieniu do obszarów - terenów zabudowy techniczno - produkcyjnej obowiązują następujące ustalenia:

Obszar przylegający do linii torów kolejowych oraz część terenu przylegającego do drogi z Janiszewa znajdują się na przedpolu panoramy miasta Ponieca – obszarze objętym ochroną widokową na mocy decyzji w sprawie wpisania do rejestru zabytków zespołu budowlanego i założenia urbanistycznego miasta Poniec (nr rej.: 1181/A z dnia 11 maja 1991 r.). Na terenie objętym ochroną widokową panoramy miasta Poniec zabrania się lokalizacji obiektów wielkogabarytowych, masztów telefonii komórkowej oraz siłowni wiatrowych;

- Wskazane obszary należy objąć strefą „W” ochrony archeologicznej,
 - przedmiotem ochrony w archeologicznej strefie ochrony konserwatorskiej „W” są znajdujące się w niej ruchome i nieruchome zabytki archeologiczne stanowiące świadectwo życia i działalności człowieka,
 - wszelkie zamierzenia inwestycyjne na tym obszarze powinny być uzgodnione z konserwatorem zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji.

W odniesieniu do obszarów - terenów zabudowy mieszkaniowej z usługami towarzyszącymi obowiązują następujące ustalenia:

- Wskazany obszar znajduje się na przedpolu panoramy miasta Ponieca –obszarze objętym ochroną widokową na mocy decyzji w sprawie wpisania do rejestru zabytków zespołu budowlanego i założenia urbanistycznego miasta Poniec (nr rej.: 1181/A z dnia 11 maja 1991r.),
 - nowa zabudowa powinna być kształtowana w nawiązaniu do regionalnej, tradycyjnej specyfiki budowlanej - odpowiednio wkomponowana w historyczne otoczenie i krajobraz, wykonana w materiale tradycyjnym, jednokondygnacyjna, z użytkowym poddaszem, nakryta symetrycznym dachem dwuspadowym lub wielospadowym o pokryciu z dachówki lub materiału dachówkopodobnego, w kolorze ceglastoczerwonym,
 - również wystrój elewacji powinien nawiązywać do tradycyjnych rozwiązań
 - teren należy objąć strefą „W” ochrony archeologicznej, w której obowiązują zasady ochrony podane w pkt 1.

W odniesieniu do obszarów - terenów parku dworskiego obowiązują następujące ustalenia:

- Park dworski w Drzewcach objęty jest ochrona konserwatorską w formie wpisu do rejestru zabytków (nr rej.: 284/Wlkp/A, dec. Z 16.12.1974r.), – ochroną obejmuje się:
 - rozplanowanie wraz z rzeźbą terenu,
 - zespół roślinny (ich rodzaj, wielkość, rozmieszczenie),
 - wody ruchome i stojące,
 - mała architekturę,
 - zasady ochrony:

- utrzymanie parku we właściwym stanie rozumiane jako działanie ciągle polegające na stałej pielęgnacji i uporządkowaniu terenu parku,
- zaleca się punktową wymianę elementów roślinnych mającą na celu odnowienie parku,
- zakaz lokalizacji obiektów kubaturowych, z wyjątkiem małej architektury,
- niedopuszczalne jest wprowadzenie infrastruktury mogącej wpływać na zmianę środowiska fizycznego, ekologicznego tego terenu,
- wszelkie inwestycje na terenie parku wpisanego do rejestru zabytków wymagają uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków;
- wskazany obszar znajduje się na terenie ogrodów dworskich - zaleca się utrzymanie funkcji, ewentualne wprowadzenie niskiej roślinności, stanowiącej przedpole dla właściwej ekspozycji roślinności parkowej.

W odniesieniu do obszarów - tereny sportu i rekreacji obowiązują następujące ustalenia:

- Ze względu na sąsiedztwo lub niedalekie położenie obiektów wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w ewidencji zabytków zaleca się kształtowanie ewentualnych obiektów architektonicznych w poszanowaniu historycznego otoczenia, pod względem formy i gabarytów (zasady kształtowania nowej zabudowy wymieniono w pkt 2),
- Tereny należy objąć strefą „W” ochrony archeologicznej, w której obowiązują zasady ochrony podane w pkt 1.

W odniesieniu do obszarów - terenów zabudowy usługowo-rekreacyjnej z prawem wprowadzenia zabudowy mieszkaniowej (oznaczonych w zmianie studium numerem I), obowiązują następujące ustalenia:

- Obszar (teren folwarku Wydawy) znajduje się w granicach zespołu budowlanego i założenia urbanistycznego miasta Poniec, wpisanego do rejestru zabytków (nr rejestru 1181/A).

Obszary oznaczone na rysunku zmiany studium numerami I, III i IV:

- Należy objąć strefą „W” ochrony archeologicznej,
 - przedmiotem ochrony w archeologicznej strefie ochrony konserwatorskiej „W” są znajdujące się w niej nieruchome zabytki archeologiczne,

- wszelkie zamierzenia inwestycyjne na tym obszarze powinny być uzgodnione z konserwatorem zabytków, który określi warunki dopuszczające do realizacji inwestycji.

Na obszarach wpisanych do rejestru zabytków oraz w odniesieniu do obiektów wpisanych do rejestru zabytków, wpisanych do gminnej ewidencji zabytków oraz przewidzianych do ujęcia w wojewódzkiej ewidencji zabytków należy dostosować do zasad ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Wszelkie działania w zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwolenia (w drodze decyzji administracyjnej) wojewódzkiego konserwatora zabytków. Działania w obiektach objętych ewidencją wojewódzką nie mogą prowadzić do ich zniszczenia bądź uszkodzenia i wymagają uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY

6.1 CHARAKTERYSTYKA GMINY PONIEC

Gmina Poniec położona jest w południowej części województwa wielkopolskiego, w odległości ok. 90 km od Poznania, w obrębie makroregionu Nizina Południowo -Wielkopolska, w mezoregionie Wysoczyzna Leszczyńska, na malowniczym obszarze doliny polodowcowej, nad rzeką Rów Polski w zlewni Baryczy. Gmina posiada status gminy miejsko - wiejskiej i stanowi jedną z siedmiu gmin tworzących powiat gostyński, zajmując ok. 16 % jego powierzchni, w południowo - zachodniej części, w odległości 20 km od stolicy powiatu, Gostynia. W latach 1975-1998 gmina administracyjnie należała do województwa leszczyńskiego.

Gmina Poniec sąsiaduje z dwiema gminami z powiatu gostyńskiego:

- od północnego wschodu z gminą Gostyń,
- od wschodu z gminą Krobia,

z dwiema gminami położonymi w powiecie rawickim:

- od południa z gminami Bojanowo i Miejska Górka,

oraz z dwiema gminami z powiatu leszczyńskiego:

- od zachodu z gminą Rydzyna,
- od północnego zachodu z gminą Krzemieniewo.

Gmina zajmuje powierzchnię ok. 132 km², w której granicach znajduje się miasto Poniec – największy ośrodek osadniczy i handlowo – usługowy oraz siedziba władz samorządowych i 19 wsi sołeckich: Bogdanki, Bączylas, Czarkowo, Drzewce, Dzięczyna, Grodzisko, Janiszewo, Łęka Mała, Łęka Wielka, Miechcin, Rokosowo, Sarbinowo, Szurkowo, Śmiłowo, Teodozowo, Waszkowo, Wydawy, Zawada, Żytowiecko, obejmujących 20 miejscowości, zamieszkałych przez 7808 osób. Gęstość zaludnienia wynosi 59 M/km² i jest mniejsza od średniej wojewódzkiej – 116 M/km². Ok. 74% terytorium gminy zajmują użytki rolne – stąd jej funkcją wiodącą jest rolnictwo, lasy 17,6% – znajdują się głównie w północno-wschodniej części gminy (wskaźnik lesistości jest niższy od średniej wojewódzkiej wynoszącej 25,7% oraz krajowej – 29,2%), zaś pozostałą część powierzchni zajmują wody i tereny zurbanizowane.

Jednostki osadnicze gminy łączy sieć dróg powiatowych – długości 82 km i gminnych – długości 65 km. W Poniecu krzyżują się drogi powiatowe, które mają połączenia z drogami krajowymi relacji Leszno – Gostyń, Leszno – Rawicz, Gostyń – Rawicz. Gminę przecina także linia kolejowa relacji Łódź -Krotoszyn-Leszno.

Na terenie gminy występują pospolite surowce naturalne – głównie piaski i żwiry oraz złoża węgla brunatnego – fragment złoża Krobia – Poniec – które nie jest pozyskiwane.

Dane w rozdziale pochodzą z witryny internetowej Urzędu Miejskiego w Poniecu, Strategii Rozwoju oraz Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Poniec.

6.2 RYS HISTORYCZNY GMINY PONIEC

Badania archeologiczne i pozyskane artefakty potwierdzają, iż tereny gminy były miejscem osadnictwa od czasów prehistorycznych. W okresie państwa plemiennego przez jej tereny wiodły dwa szlaki handlowe: Wrocław - Poniec – Śrem –

Poznań i Kalisz – Pępowo – Poniec. W 2 połowie X wieku Poniec był warowną osadą rzemieślniczo-handlową. Dokumenty źródłowe sięgają 1108 r., kiedy właścicielem obszernego klucza ponieckiego został Skarbimir z rodu Awdańców. Dobra ponieckie były własnością tego rodu do 1 poł. XIII w.

Poniec w XII i XIII w. stanowił znaczący ośrodek, rozwijał się dzięki przywilejom, posiadał prawo przymusu drogowego. Pomyślnie rozwijało się rzemiosło, zwłaszcza sukiennictwo. Prawa miejskie Poniec otrzymał w 1310 roku. Do końca XIV w. miasto stanowiło własność królewską, następnie prywatną. W XIV w. książę Henryk II Głogowski wyznaczył Poniec stolicą okręgu, obejmującego około 70 miejscowości. W drugiej połowie XIV w. król Kazimierz Wielki odebrał miasto księciu głogowskiemu i przyłączył je do Korony, a pod koniec swych rządów podarował Wezenborgom, zasłużonemu rodowi rycerskiemu z Łużyc.

Od XIV w. do 1793 r. Poniec był siedzibą królewskiej komory celnej. W mieście od XV w. osiedlali się przybysze ze Śląska, Niemiec oraz innych krajów. W XVI w. przybyli Bracia Czescy, a Poniec stał się głównym ośrodkiem husytyzmu w tym regionie. W 1571 r. ówczesny właściciel miasta, Maciej Chełmski, przeszedł na ich wyznanie i oddał im w użytkowanie kościół katolicki. W 1598 r. nowi właściciele miasta, Andrzej Roszkowski z żoną Anną Rydzyńską, zwrócili kościół katolikom, a Gmina Braci Czeskich osiadła wówczas w Waszkowie. Pomyślny rozwój miasta przerwały wojny drugiej połowy XVII i XVIII w. Poniec ucierpiał w czasie potopu szwedzkiego w latach 1655 – 1660. Miasto i okolice były pustoszone także w następnych dziesięcioleciach. W 1704 r. w okolicach Ponieca stoczyły bitwę wojska saskie ze szwedzkimi. W roku 1764 z pobliskiego Śląska wtargnęły do miasta wojska pruskie, dokonując licznych rabunków i uprowadzając wielu mieszkańców. Do 1834 r. Poniec był miastem prywatnym. W ciągu stuleci wielokrotnie zmieniały się rodziny właścicieli. W XV wieku wnuczka Janusza Wezenborga wniosła Poniec w posagu mężowi Ściborowi Chełmskiemu z Małopolski, który po objęciu miasta przybrał nazwisko Poniecki herbu Ostoja. Kolejnymi właścicielami miasta były rody: Pampowskich, Miaskowskich, a także Unrugów, Mielżyńskich, Mycielskich.

Po II rozbiórce Polski w 1793 r. Poniec dostał się pod panowanie pruskie. W latach 1807 – 1815 miasto należało do Księstwa Warszawskiego, po czym ponownie przeszło pod panowanie Prusaków – należało do Wielkiego Księstwa Poznańskiego. W tym czasie nasiliła się polityka germanizacyjna władz pruskich. Polacy, stanowiąc w

mieście mniejszość, zakładali instytucje i powoływali organizacje mające na celu utrzymanie narodowej tożsamości. Mieszkańcy gminy walczyli w szeregach powstańczych zwycięskiego Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. W okolicach miasta przebiegała linia frontu południowo – zachodniego, którego dowódcą był poniecczanin Bernard Śliwiński.

W 1919 r. Poniec powrócił do odrodzonego państwa polskiego. Niepodległość znacząco wpłynęła na rozwój miasta i gminy, także na działalność społeczno-gospodarczą mieszkańców, którzy w latach 1919 – 1939 utworzyli około 30 organizacji politycznych, społecznych, kulturalnych, wyznaniowych i sportowych. Dokonała się zmiana w stosunkach narodowościowych i w porównaniu z poprzednimi wiekami zmalała liczba ludności niemieckiej. Pod względem gospodarczym Poniec stanowił rozwijający się ośrodek rzemieślniczo – handlowy, zahamowany wraz z wybuchem II wojny światowej. Okupant represjonował i prześladował miejscową ludność, której wielu przedstawicieli zginęło w obozach koncentracyjnych i w szeregach armii walczących na różnych frontach II wojny światowej. W styczniu 1945 r. wojska radzieckie wyzwoliły miasto i rozpoczął się nowy rozdział w jego historii. W czasach współczesnych Poniec nie utracił roli ośrodka rzemieślniczo – usługowego.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, zwyczaje, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia historyczne – są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

Dane w rozdziale pochodzą z witryny internetowej Urzędu Miejskiego w Poniecu, Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Poniec oraz opracowania własnego.

6.3 KRAJOBRAZ KULTUROWY I ZABYTKI NIERUCHOME Z TERENU GMINY

Na terenie gminy znajduje się szereg cennych obiektów zabytkowych, które zostały objęte ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego, a także które znajdują się w gminnej ewidencji zabytków.

**OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH Z
TERENU GMINY PONIEC**

Czarkowo

- ruiny dworu obronnego, na wyspie, XVI, nr rej.: 553 z 14.04.1956
- oficyna dworska, XVIII-XIX, nr rej.: 552 z 14.04.1956
- spichrz dworski, 1 poł. XIX, nr rej.: 236/A z 11.09.1968

Drzewce

- zespół dworski, nr rej.: 284/Wlkp/A z 16.12.1974:
 - dwór, XVIII, 1860, XIX/XX
 - park, XIX
- spichrz folwarczny, 1890, nr rej.: 285/Wlkp/A z 6.01.1993

Dzięczyzna

- park dworski, 2 poł. XIX, nr rej.: 283/1-2/Wlkp/A z 14.04.1993
- spichlerz folwarczny, 1860, nr rej.: 283/1-2/Wlkp/A z 23.12.1992

Janiszewo

- dworek, ob. dom nr 31, 1870, nr rej.: 1358/A z 13.01.1993

Łęka Wielka

- zespół pałacowy, XIX-XX, nr rej.: 1397/A z 10.05.1993:
 - pałac, nr rej.: 237 z 11.09.1968
 - park
 - dom rządcy, 1905
- spichrz, 1845, nr rej.: 600 z 29.01.1957

Poniec

- założenie urbanistyczne i zespół budowlany, nr rej.: 1181/A z 11.05.1991
- kościół par. pw. Narodzenia NMP, XIII, XVIII, nr rej.: 280 z 7.03.1931 (wypis z księgi rejestru)
- bramka w ogrodzeniu cmentarza kościelnego, XVIII, nr rej.: 1092 z 29.04.1970
 - ratusz, 1843, nr rej.: 9 z 30.10.1964
- zespół szpitalny sióstr miłosierdzia, ul. Kościuszki 7-8, nr rej.: 817/Wlkp/A z 19.10.2010
 - szpital z kaplicą, 1888
 - dom sióstr, 1896
- dom, Rynek 4, szach, k. XVIII, nr rej.: 1401 z 24.02.1973
- dom, Rynek 6, szach, XVIII/XIX, nr rej.: 1402 z 24.02.1973

- dom, Rynek 9, szach, XVIII/XIX, nr rej.: 1403 z 24.02.1973
- dom, Rynek 26, szach, XVIII/XIX, nr rej.: 1404 z 24.02.1973
- dom, Rynek 27, szach, XVIII/XIX, nr rej.: 1405 z 24.02.1973
- dom, Rynek 28, szach, XVIII/XIX, nr rej.: 1406 z 24.02.1973
- dom, Rynek 30, szach, XVIII/XIX, nr rej.: 1407 z 24.02.1973
- dom, Rynek 31 (ul. Bojanowska 1), drewn., XVIII, nr rej.: 592 z 25.01.1957

Rokosowo

- zespół pałacowy:
 - pałac, 1847, nr rej.: 238 z 11.09.1968
- park, 2 poł. XVIII – XIX, nr rej.: 78 z 25.01.1957
 - zespół folwarczny, 2 poł. XIX:
 - stodoła, nr rej.: 1354/A z 9.01.1993
 - spichrz, nr rej.: 1355/A z 9.01.1993

Sarbinowo

- figura przydrożna Matki Boskiej, 1762, nr rej.: 603 z 1.02.1957
 - zespół dworski, 1 poł. XIX:
 - dwór, nr rej.: 601 z 1.02.1957
 - park, nr rej.: 79 z 1.02.1957 i z 10.10.1995
- budynek folwarczny nr 9, ok. 1860, nr rej.: 1359/A z 14.01.1993
- spichlerz folwarczny, XVIII/XIX, nr rej.: 1356/A z 11.01.1993

Waszkowo

- kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. fil. pw. św. Antoniego, XVII, nr rej.: 616 z 11.02.1957
 - dwór, XVIII, nr rej.: 1029 z 12.03.1970
- stodoła folwarczna, 1904, nr rej.: 1348/A z 9.01.1993

Wydawy

- zespół dworski i folwarczny, nr rej.: 1351/A z 4.01.1993:
 - dwór, 2 ćw. XIX
 - oficyna (I), 1890
- oficyna (II), k. XVIII, nr rej.: 612 z 11.02.1957
 - park, XVIII-XIX
 - spichrz, 1 poł. XIX
 - ogrodzenie mur. z bramami, XIX

Zawada

- pałac, ob. dom nr 10, 2 poł. XIX, nr rej.: 1015/A z 12.06.1987

Żytowiecko

- kościół par. pw. św. Stanisława, 1773-77, nr rej.: 328/A z 14.01.1950
- brama w murze kościelnym, k. XVIII, nr rej.: 128/A z 10.07.1968
- organistówka, k. XVIII, nr rej.: 1283/A z 2.11.1971
- spichrz folwarczny, 1857, nr rej.: 1383/A z 9.02.1993

Dane w rozdziale pochodzą z danych WWKZ

Zestawienie obiektów zabytkowych z terenu gminy, wpisanych do gminnej ewidencji zabytków znajduje się na końcu opracowania.

Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze (art. 3, pkt 14 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). W celu jego ochrony oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, cyt. Ustawa przewiduje ochronę poprzez wpis do rejestru zabytków cennych kulturowo struktur przestrzennych – układów urbanistycznych, ruralistycznych, krajobrazów kulturowych.

Do rejestru zabytków pod numerem 1181/A decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 11 maja 1991 r. wpisany został zespół budowlany i założenie urbanistyczne miasta Poniec. Granice zespołu objętego ochroną przebiegają następująco: od północy w kierunku południowym obejmując w części zachodniej obszar grodziska pierścieniowego ulicą Gostyńską do ulicy Kościuszki. Ulicą Kościuszki do ulicy Krobskiej w kierunku wschodnim. Następnie ulicą Pocztową i Dworcową do ulicy Bojanowskiej. Ulicą Bojanowską i Rydzyńską oraz granicami założenia dworsko-folwarcznego (ob. Wydawy) w kierunku południowym. W kierunku zachodnim ulicami Janiszewską i Rydzyńską (wraz z terenem d. cmentarza ewangelickiego). Granica zachodnia przebiega ulicą Bojanowską do ulicy Małozamkowej. Ulicą Małozamkową, Focha do ulicy Szkolnej, następnie płn.-zach. granicami parku miejskiego, ulicą Szkolną, do ulicy Gostyńskiej. Przebiegając ulicami uwzględniają również zewnętrzną zabudowę w granicach działek.

Ochroną konserwatorską objęto również osie widokowe:

- z szosy Pawłowice – Poniec począwszy od granicy lasu, z dominantą wież kościołów: parafialnego i ewangelickiego oraz ratusza wraz z kołnierzem parku miejskiego,
- z szosy Bojanowo – Poniec w kierunku zespołu dworsko-folwarcznego oraz zespołu urbanistycznego z dominantą wież,
- z szosy Janiszewo – Poniec w kierunku zespołu urbanistycznego.

Dobry stan zachowania poszczególnych elementów układu przestrzennego: ulic, placów, podziałów gruntów, architektury sakralnej i mieszkalnej oraz wyraźna czytelność ich genezy widzianej w szerokim kontekście rozwoju gospodarczo-społecznego Wielkopolski w czasie reformy państwa w średniowieczu, a także w kontekście dalszych przekształceń w wiekach późniejszych, szczególnie w końcu XVIII wieku i w wieku XIX, stawia historyczny ośrodek miejski w grupie cennych zespołów współtworzących dziedzictwo kulturowe kraju.

Z obszarowych wpisów do rejestru zabytków wymienić należy zespoły dworskie i pałacowe w miejscowościach: Drzewce, Dzieczyna, Łęka Wielka, Rokosowo, Sarbinowo, Wydawy.

Ze względu na warunki naturalne gmina ma charakter rolniczo-przemysłowy, występują zatem tutaj m.in.:

- Zespoły dworsko- parkowe, pałacowo- parkowe i folwarczne;
- Zachowana skupiona zabudowa wsi;
- Układy urbanistyczne, ruralistyczne
- Zatarte historyczne układy pól;
- Układ drogowy w większości zaznaczony wyraźnie poprzez obustronne nasadzenia drzew;

Zabytki nieruchome

Zabytki nieruchome na terenie gminy Poniec, wpisane do rejestru zabytków, prezentują zróżnicowany stan zachowania.

CZARKOWO

Wieś wzmiankowana w materiałach źródłowych od 1310 r. Od k. XIV w. do XVI w. należała do rodziny Czarnkowskich, a w XVII w. jej właścicielami byli Koszutszy. Na początku XIX w. Czarkowo stanowiło własność Ewy z Niezychowskich Zbijewskiej, a następnie jej córki Mycielskiej z Tuliszkowa. Od 1870 r. do lat 30. XX w. dziedzicami dóbr Czarkowo byli potomkowie Alfreda Żółtowskiego. Założenie dworskie usytuowane zostało w zachodniej części wsi, wzdłuż obu stron drogi lokalnej i składa się z części rezydencjonalnej i zespołu folwarcznego.

Zespół dworsko-folwarczny

Ruiny dworu obronnego na wyspie otoczonej fosą, znajdują się w południowej części założenia, pochodzą z XVI w. Obecnie zarośnięte. Zachowały się murowane z cegły piwnice oraz część przyziemia niedużego czterobocznego budynku. Przed II wojną światową obiekt wykorzystywany był jako piwnica i lodownia. Własność prywatna. Zachowane jako trwała ruina.

Oficina usytuowana na północny zachód od stawu, na granicy podwórza i parku. Pochodzi z końca XVIII w., przebudowana w 1 poł. XIX w., zwrócona fasadą na północ. Budynek murowany z cegły i kamienia, na sklepionych żagielkowo piwnicach, jednokondygnacyjny z poddaszem. Dach naczółkowy kryty dachówką. Wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta, z pomieszczeniami gospodarczymi w części zachodniej. Elewacje otynkowane. Na osi elewacji frontowej facjatka ze skromnym barokowym szczytem. Od strony wschodniej ściana wzmocniona trzema szkarpami. Własność prywatna.

Spichlerz usytuowany pośrodku prostokątnego podwórza gospodarczego, wzniesiony w 1 poł. XIX w., murowany, podpiwniczony, jednokondygnacyjny z poddaszem i dachem naczółkowym krytym dachówką. Elewacje tynkowane, z szerokimi lizenami w narożach i z dwoma węższymi pośrodku elewacji podłużnych, zwieńczone gzymsem koronującym.

DRZEWCZE

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1399 r. Początkowo stanowiła własność szlacheckiej rodziny Drzewieckich. W końcu XVI w. należała do Krzyskich i

Moraczewskich. Na początku XIX w. była w posiadaniu Wawrzyńca Rogalińskiego. Kolejnymi właścicielami byli Mycielscy i Żółtowscy. Od pocz. XX w. Drzewce wydierżawione były Hugonowi Hertle i następnie Feliksowi Hertle.

Zespół dworski

Założenie dworskie w Drzewcach usytuowane jest w zachodniej części wsi, przy drodze z Rokosowa do Ponieca i składa się z zespołu rezydencjonalnego, zajmującego północną część założenia oraz folwarku. Własność prywatna.

Dwór wzniesiony w 1860 r. dla ówczesnych właścicieli z rodu Żółtowskich, usytuowany w centrum parku na miejscu wcześniejszego budynku, rozbudowany o boczne przybudówki w 4 ćw. XIX w. Budynek murowany, parterowy, wzniesiony na planie prostokąta z niższymi przybudówkami przy ścianach szczytowych, zwrócony fasadą w kierunku zachodnim, nakryty dachem naczółkowym z facjatą na osi. Wyremontowano dach, odnowiono elewację, wymieniono stolarkę okienną.

Park założony w stylu krajobrazowym w 1 poł. XIX w. o powierzchni 6 ha o nieregularnym zarysie, pierwotnie większy od strony wschodniej, z kilkoma stawami (obecnie tylko jeden). W południowo-zachodniej części ogród z pozostałościami domku ogrodnika, z własnym ogrodzeniem murowanym i bramą od strony północnej. Wśród drzewostanu zachowane stare okazy lipy, klonu pospolitego, grabów i dębu szypułkowego.

Spichlerz usytuowany w części wschodniej pierzei północnej podwórza gospodarczego na planie nieregularnego czworoboku. Budynek z 1890 r., murowany z cegły, dwukondygnacyjny z poddaszem, podpiwniczony. Wzniesiony na planie prostokąta, z wnętrzem podzielonym dwoma rzędami drewnianych słupów, nad którymi strop belkowy. Elewacje opracowane w cegle.

DZIĘCZYNA

Najstarsza wzmianka źródłowa o wsi pochodzi z 1388 roku. Stanowiła wtedy własność Senwiczów i Ostojów. W XV w. była własnością Wyskotów Dzieczyńskich, w XVIII w. rodu Dzierżanowskich. Kolejnymi właścicielami byli Unrugowie, Goepnerowie, Czartoryscy, Woronieccy. W 1935 r. własność Poznańskiego Ziemstwa Kredytowego, następnie właścicielami została rodzina Miękickich.

Zespół dworski

Założenie dworskie usytuowane zostało w zachodniej części wsi i pierwotnie składało się z części rezydencjonalnej i zespołu folwarcznego. Zrujnowany dwór został rozebrany w 1982 r.

Spichlerz usytuowany na północny zachód od stawu, na granicy parku. Budynek wzniesiony w 1860 r., murowany z cegły, na planie prostokąta, z dwoma rzędami drewnianych słupów dźwigających belki nośne stropu, dwukondygnacyjny z poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym. Elewacje podzielone gzymsami. Wymieniono pokrycie dachu.

Park założony w 1 poł. XIX w. w stylu krajobrazowym, dziś o powierzchni 2,11 ha. Założenie parkowe, dziś niemal całkowicie zdewastowane. Na całym obszarze występuje duża ilość samosiewów drzew, nadmiernie rozrosłych, zdziczałych, nie pielęgnowanych krzewów, zniszczone zostały trawniki i klomby. Część drzew jest całkowicie obumarła. Własność KOWR.

JANISZEWO

Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1310 r. Z końcem XIV w. wieś należała do rodziny Janiszewskich, a od końca XV w. do Ponieckich, następnie Pampowskich i Unrugów. Od początku XIX w. związana z Wydawami i należąca do rodziny Mielżyńskich. W latach 30. XX w. Janiszewo należało do Wojciecha Mycielskiego. Założenie dworskie znajduje się we wschodniej części wsi, na południe od drogi z Miechcina do Ponieca. Pośrodku podwórza folwarcznego na planie zbliżonym do kwadratu, z częściowo zachowanym ceglany ogrodzeniem z pocz. XX w. ,usytuowano dom rządcy.

Rządcówka /dworek/ ob. dom nr 31. Budynek wzniesiony ok. 1870 r., na planie zbliżonym do kwadratu, murowany z cegły na podmurówce z kamienia, jednokondygnacyjny z poddaszem i niższą przybudówką od strony północnej, nakryty dwuspadowym dachem. Elewacje tynkowane. Na osi elewacji frontowej niewielki ryzalit z głównym wejściem, zakończony szczytem. Wymieniono stolarkę okienną. Własność prywatna.

ŁĘKA WIELKA

Wieś wymieniana w źródłach od 1282 r. W końcu XIV w. należała do rodziny Wyskotów. W 1400 r. wieś nabył Jan Borek Gryżyński, a w 1450 r. przeszła w ręce Opalińskich, którzy byli właścicielami przynajmniej do końca XVI w. Od połowy XVII w. właścicielami zostali Mycielscy, którzy w 1868 r. sprzedali Mielżyńskim z Pawłowic.

Zespół pałacowy

Założenie pałacowe usytuowane jest w południowej części wsi. Składa się z części rezydencjonalnej oraz z zespołu folwarcznego.

Pałac wzniesiony ok. 1870-1875 r. dla Leona Mielżyńskiego, w stylu neogotyckim, wg projektu Fryderyka Stülera, opartego o wykonane w 1857 r. projekty pałacu autorstwa L. Runego, rozbudowany w końcu XIX w. Pałac murowany, piętrowy, kryty blachą, wzniesiony na planie prostokąta, zwrócony fasadą na wschód, z wieżą w północno-wschodnim narożu i nowym późniejszym skrzydłem od zachodu. Elewacje tynkowane, o bogatej dekoracji architektonicznej, zwieńczone wydatnym gzymsem i krenelazem. Na fasadzie umieszczono herby właścicieli oraz tablicę z przedstawieniem legendy herbowej Mielżyńskich. W latach 1972-1976 przeprowadzono remont kapitalny. Na początku XXI w. nowy właściciel przeprowadził remont dachu i naprawił orynnowanie. Własność KOWR (zabudowania gospodarcze – wł. prywatna).

Rządcówka z 1905 r., murowana z cegły, na podmurówce z kamienia, podpiwniczona, jednokondygnacyjna z poddaszem, dach dwuspadowy kryty dachówką, od strony północnej parterowa przybudówka kryta dachem płaskim. Wzniesiona na planie prostokąta, z dwoma wejściami – wschodnim od podwórza i zachodnim od parku, oraz dwiema sieniami na osi. Elewacje tynkowane z kamiennym cokołem oraz ceglanymi obramieniami okien, lizenami w narożach i pasem pod gzymsem kordonowym. W ostatnich latach wymieniono stolarkę okienną.

Spichlerz z 1845 r., klasycystyczny, odbudowany w części zachodniej, murowany z cegły, na podmurówce z kamienia. Podpiwniczony, dwukondygnacyjny z poddaszem. Pierwotnie dach naczółkowy kryty dachówką, po wymianie pokrycia dachu kryty eternitem. Zbudowany na rzucie prostokąta, z wnętrzem podzielonym dwoma rzędami okrągłych słupów; strop belkowy nagi. Elewacje tynkowane. Kondygnacje rozdzielone gzymsami, otwory zamknięte prosto.

Park krajobrazowy z 2 poł. XIX w. zajmuje powierzchnię 6,5 ha, przedzielony we wschodniej części drogą prowadzącą na podwórze folwarczne i dalej do wsi. Od drogi tej odchodzi ścieżka do podjazdu przed pałacem. Dawny układ parkowych alejek prawie zatarty, a w części południowo-zachodniej przypuszczalnie dawny sad zamieniony został na pola uprawne. Na terenie parku znajdują się 2 stawy. Drzewostan przetrzebiony, ze starego zachował się głównie klon pospolity, jesion wyniosły, sosny wejmutki, platany oraz topola biała. Na początku XXI w. nowy właściciel wykonał murowane ogrodzenie całego zespołu, na podstawie zachowanych fragmentów ogrodzenia od strony północnej i zachodniej oraz odtworzył alejkę prowadzącą do pałacu.

PONIEC

Kościół parafialny p.w. Narodzenia NMP

Początki parafii sięgają końca XII lub początku XIII w. Pierwotny kościół był drewniany p.w. św. Andrzeja, powstał przed 1309 r. Obecny kościół usytuowany w zabudowie miasta, na osi wylotu ul. Kościelnej, na południowy wschód od Rynku, otoczony murem z dwiema bramami od wschodu i zachodu - w niej klasycystyczne kraty z herbem Nowina Mielżyńskich, inicjałami SM SB DP i datą 1811. Został wzniesiony w XV w., w stylu późnego gotyku, salowy, na planie wydłużonego prostokąta, z niewyodrębnionym prezbiterium zamkniętym wielobocznie. Orientowany. Murowany z cegły, tynkowany. Bryła zwarta, oszkarpowana gotyckimi szkarpami z trzema uskokami, jednokondygnacyjowa, nakryta dachem dwuspadowym z trójpółaciowym zamknięciem od wschodu, pokrytym dachówką. Od zachodu kwadratowa wieża z kruchtą w przyziemiu. W 1786 r. zostały przebudowane wnętrza, które zyskały wystrój klasycystyczny oraz dobudowano czteroboczną, dwukondygnacyjną wieżę, rozczłonkowaną gzymsami, pilastrami i boniowaniem, zakończoną belkowaniem z ząbkami i półkolistymi frontonami, nakrytą stożkowym hełmem z blachy. Od 1571 r. do 1598 r. kościół był we władaniu Braci Czeskich. Generalny remont świątyni po zniszczeniach II wojny światowej przeprowadzono w latach 1945-1950, w 1972 r. gruntowną restaurację wnętrza, w latach osiemdziesiątych renowację elewacji wieży, w 1998 r. remont dachu.

Ratusz

Usytuowany w centrum Rynku, zwrócony fasadą na zachód, wzniesiony w 1843 r. Murowany z cegły, podpiwniczony, tynkowany, na planie prostokąta. Bryła zwarta, dwukondygnacyjna, nakryta dachem mansardowym, z trójkondygnacyjną wieżą na planie kwadratu, zakończoną iglicą. Na wieży zegar z 1875 r. Nad głównym wejściem umieszczony herb Ponieca. W sieni waga miejska z 1777 r. Na zewnętrznej południowej ścianie ratusza tablica ku czci Polaków rozstrzelanych 21 X 1939 r. przez hitlerowców, a także tablica pamiątkowa dotycząca Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. Budynek na bieżąco remontowany. Wymieniono pokrycie dachu, stolarkę. W 2010 r. wykonano remont elewacji z jej malowaniem i czyszczeniem, również remont schodów oraz wymieniono opierzenia. Własność komunalna.

Zespół dawnego szpitala Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo, ob. przedszkole samorządowe

Usytuowany przy ul. Kościuszki 7-8. Fundacja szpitala nastąpiła w 1888 r. za sprawą ówczesnego proboszcza, ks. Jana Respądk, który wzniósł niewielki szpital z przylegającą do niego kaplicą (południowa część obecnego gmachu z wejściem głównym w ryzalicie). Siostry Miłosierdzia, zgodnie z życzeniem fundatora, przejęły szpital w 1895 r. Pierwsza rozbudowa szpitala nastąpiła w latach 1909 - 1910. W 1926 r. dobudowano nowe skrzydło. Piętrowy, murowany, tynkowany, na kamienno-ceglanej podmurówce, środkowy korpus szpitala zwrócony jest fasadą do ulicy, a boczne skrzydła ustawione do niej szczytem. Budynki nakryte dachem dwuspadowym z dachówki ceramicznej. W 2014 r. zostały zmodernizowane i zaadaptowane na nowoczesny obiekt oświatowy – przedszkole samorządowe. Dom mieszkalny sióstr datuje się na rok 1896. Jest to budynek parterowy z użytkowym poddaszem, murowany, tynkowany, na planie prostokąta, kryty dachówką. W 2017 r. wykonano remont wewnątrz z przeznaczeniem na oddział przedszkolny. Na początku 2018 r. zagospodarowano teren przed budynkiem, budując parking z oświetleniem, finałem cyklu inwestycji będzie wykonanie, zaplanowanej w nieodległym czasie, nowej elewacji na budynku i remont dachu. Obecnie budynki dawnego szpitala stanowią własność Gminy Poniec.

Zabudowa mieszkalna przy Rynku

Do rejestru zabytków wpisanych jest 8 domów szachulcowych, usytuowanych przy Rynku (nr 4, 6, 9, 26, 27, 28, 30 i 31). Dwa z nich pochodzą z końca XVIII w., jeden podcieniowy – nr 31 – stanowi własność Gminy Poniec, drugi – nr 4 – stanowi własność prywatną. Pozostałe z przełomu XVIII i XIX w., są również własnością osób prywatnych. Niemal wszystkie budynki mają obecnie przeznaczenie mieszkalno-handlowe i są na bieżąco remontowane, częściowo przebudowane we wnętrzach, w większości mają odnowione elewacje, wymienioną stolarkę i pokrycia dachów. Stan obiektów jest dobry, oprócz jednego domu (nr 9), którego stan techniczny jest zły (spękane ściany, znaczne ubytki tynków elewacji, zniszczone pokrycie dachowe) i pilnie wymaga remontu kapitalnego. Z uwagi na zagrożenie dla przechodniów, podjęto tylko prace porządkowo-zabezpieczające. Do szczególnie interesujących, jako relikty szczytowej niegdyś zabudowy Rynku, należy dom nr 31, podcieniowy, konstrukcji szkieletowej, wypełnianej gliną. Wzniesiony w 2 poł. XVIII w., w XIX w. zabudowano podcienie i pokryto tynkiem drewnianą profilowaną konstrukcję szczytu. Kapitalny remont budynku wraz z rekonstrukcją – podczas remontu odkryto bogato rozwiązaną drewnianą konstrukcję szczytu i rzeźbione słupy podcienia, co spowodowało zmianę programu prac remontowych i podjęcie robót rekonstrukcyjnych ściany szczytowej oraz podcienia – przeprowadzono w latach 1956 – 1957. Dom zbudowany na planie prostokąta, na cokole z kamienia polnego, podpiwniczony, jednopiętrowy, z wysokim dwuspadowym dachem krytym gontem i użytkowym poddaszem, podcień wsparty na czterech drewnianych słupach z zastrzałami, a w nim drzwi wejściowe arkadowe i dwa otwory okienne. W elewacji zachodniej prostokątne drzwi wejściowe na osi i cztery otwory okienne. Obiekt na bieżąco remontowany m.in. w poprzednich latach wymieniono pokrycie dachu – gontów i przeprowadzono ich późniejszą konserwację.

ROKOSOWO

Wieś po raz pierwszy wzmiankowana w 1310 r. W końcu XIV w. jej właścicielami była rodzina Rokossowskich, rycerskiego rodu herbu Czasza, wzmiankowanych jeszcze w XVI w. Następnie wieś oraz majątek ziemski należały do Skoraczewskich, od których w końcu XVIII w. posiadłość kupił gen. Jan Lipski herbu Grabie. W 1825 r. sprzedał on Rokosowo Józefowi Mycielskiemu. herbu Dołęga, który przed połową XIX w. podjął prace budowlane przy nowej rezydencji. W 1867 r. Rokosowo nabył książę Adam Czartoryski, który mieszkał tu do śmierci w 1880 r. Po

jego śmierci przejął je syn Zygmunt, a w 1921 r. wnuk Adama, Jan Czartoryski. W rękach rodziny Czartoryskich wieś pozostawała do II wojny światowej.

Zespół pałacowy

Założenie pałacowe znajduje się w zachodniej części wsi, po dwóch stronach drogi z Karca do Bączylasu. Obecnie to ośrodek konferencyjno-szkoleniowy z hotelem i restauracją. Własność Województwa Wielkopolskiego.

Pałac został wybudowany na miejscu dawnego renesansowego dworu obronnego, otoczony jest z trzech stron fosą. Wzniesiony w latach 1849-1854 wg planów architekta Fryderyka Augusta Stülera, rozbudowany ok. 1885 r. o dwukondygnacyjną przybudówkę od zachodu. Pałac neogotycki, murowany, tynkowany, podpiwniczony, trójkondygnacyjny, zbudowany na planie prostokąta zbliżonego do kwadratu, z płytkimi trzysiosowymi ryzalitami no osi fasad wzdłużnych - ryzality środkowe nieco wyższe, flankowane na narożach uskokowymi szkarpami zwieńczonymi pinaklami oraz dwiema czterokondygnacyjnymi okrągłymi wieżami ujmującymi fasadę. Naroża elewacji tylnej zaakcentowane zostały nadwieszonymi ośmiobocznymi wieżyczkami. Od północy przy narożu północno - wschodnim wieloboczna weranda, od zachodu dwukondygnacyjowa czworoboczna przybudówka. Od wschodu przylega ośmioboczna przybudówka z tarasem w kondygnacji piętra. Elewacje pałacu tynkowane, ozdobione detalami sięgającymi do form florenckich i angielskich, zwieńczone krenelażem. Na krenelażu ryzalitu frontowego data 1847, poniżej prostokątna tablica z płaskorzeźbionym w kamieniu herbem Dołęga Mycielskich. Dach kryty łupkiem. W latach 1984 - 1986 przeprowadzono remont kapitalny obiektu. W 2010 r wymieniono stolarkę okienną i wykonano instalację przeciwooblodzeniową wraz z modernizacją koszy dachowych i rynien spustowych oraz modernizację muru oporowego od strony wschodniej i tarasu poprzez wzmocnienie konstrukcji elementami żelbetowymi budynku, w 2017 r. dostosowano budynek pałacu do wymogów przeciwpożarowych.

Park założony w stylu krajobrazowym ok. poł. XIX w., o powierzchni 9,97 ha. Północną granicę parku stanowi aleja grabowa. Na terenie założenia znajdują się 2 stawy, wzgórze widokowe i dawna fosa, obecnie osuszona. Przez środek parku biegnie rów dzielący go na część wschodnią i zachodnią oraz zasilający stawy. Między stawami i fosą znajduje się mostek oraz dawna śluza odcinająca dopływ wody do fosy. Od zachodniej i południowo-zachodniej strony zachowane murowane, tynkowane

ogrodzenie parku. Drzewostan złożony jest głównie z dębów, topoli białej, wiązów, sosny wejmutki i jesionów. W zrewitalizowanym parku w ostatnich latach przeprowadzono remont i odbudowę ogrodzenia terenu parku.

Zespół folwarczny

Spichlerz zbudowany ok. 1850 r., przebudowany ok. 1900 r. Murowany z cegły, podpiwniczony, dwukondygnacyjny z poddaszem. Dach dwuspadowy, kryty dachówką. Zbudowany na planie prostokąta, z ryzalitem od strony zachodniej. Wnętrze podzielone dwoma rzędami drewnianych słupów, przekryte stropem belkowym. Elewacje tynkowane.

Stodoła zbudowana w 1860 r. Murowana z cegły, jednokondygnacyjna z nieznacznie wywyższoną częścią wschodnią. Dach dwuspadowy, kryty dachówką. Wzniesiona na planie prostokąta, z wyodrębnioną częścią wschodnią, w której piwnicach znajdowała się niegdyś lodownia. Elewacje tynkowane, pozbawione dekoracji, jedynie w części wschodniej ściany poddasza ceglane.

SARBINOWO

Wieś wzmiankowana po raz pierwszy w 1310 r. Początkowo była własnością rodu Awdańców, następnie m.in. Górków, Czarnkowskich i Rozdrażewskich. W k. XVIII w. i w 1 poł. XIX w. należała do rodziny Szczanieckich. Od 1873 r. do końca lat 30.XX w. właścicielami byli Czartoryscy z Rokosowa.

Zespół dworsko-folwarczny

Usytuowany w południowo-zachodniej części wsi. Dwór wzniesiony w 1 poł. XIX w. dla Antoniego Szczanieckiego, klasycystyczny, usytuowany w centrum parku, fasadą zwrócony na południe. Murowany, piętrowy, wysokopodpiwniczony. Elewacje ozdobione na osi przyściennymi tokańskimi portykami – z kolumnami od południa, a pilastrami z pozostałych stron. Przykryty dachem czterospadowym, wymieniono pierwotne pokrycie dachu na eternitowe. Obiekt w trakcie remontu, pałac i park własność KOWR, zabudowania gospodarcze własność prywatna.

Dom pracowników folwarcznych nr 9, z 1860 r. Murowany z cegły i kamienia, dwukondygnacyjny z poddaszem, nakryty dachem mansardowym o wysuniętym

mocno okapie. Zbudowany na planie wydłużonego prostokąta, z nieznacznie cofniętymi częściami środkowymi dłuższych elewacji, w których umieszczono drewniane balkony wsparte na słupach, tworzących w przyziemiu rodzaj podcienia. Budynek po remoncie – nowe elewacje i dach.

Spichlerz z przełomu XVIII/XIX w. Murowany z cegły, jednokondygnacyjny z poddaszem, kryty eternitem, wzniesiony na planie prostokąta, podzielony na dwa pomieszczenia. Elewacje tynkowane. Stan dostateczny.

Park krajobrazowy z XIX w., pierwotnie o powierzchni 4,5 ha, obecnie resztówka, założony na planie prostokąta. W parku znajduje się duży staw w części północno.-wschodniej i mniejszy w części południowo-zachodniej oraz pozostałości kanału w części północnej. Z dawnego drzewostanu zachowały się platany, cisy, dęby szypułkowe, jesiony i kasztanowce.

WASZKOWO

Wieś wzmiankowana po raz pierwszy w 1309 r., gdy wymieniany był Stanisław z Waszkowa. W 1600 r. wieś znajdowała się w rękach rodziny Zawadzkich, od 1675 r. była własnością Unrugów. Od 1824 r. właścicielką była Barbara Hendel z domu Rydzińska. W latach następnych właścicielami byli kolejno m.in: Franciszek Ksawery Skarżyński z żoną, Kordula Krynkowska, Rudolf Horstig, Konrad von Roeder i jego spadkobiercy. W latach 1919-1946 Joachim von Loesch. 8 listopada 1704 roku w czasie wielkiej wojny północnej, doszło na polach między Poniecem, Janiszewem a Waszkowem do bitwy między kawaleryjską armią szwedzką dowodzoną przez króla Karola XII, z korpusem saskim dowodzonym przez Johanna Matthiasa Schulenburga. W styczniu i lutym 1919 r. podczas Powstania Wielkopolskiego Waszkowo znajdowało się na pierwszej linii frontu.

Zbór Braci Czeskich

Zbudowany w 1609 r., po pożarze w 1635 r. został odbudowany. Kościół murowany, jednonawowy. Nakryty wysokim dachem dwuspadowym, krytym dachówką, z kwadratową wieżyczką barokową na sygnaturkę. Szczyty i wieżyczka drewniane. Okna zamknięte ostrołukowo. Po remoncie dachu w 1998 roku na wieżycze umieszczono krzyż. Obiekt utrzymany w dobrym stanie. Obecnie kościół rzymskokatolicki fil. p.w. św. Antoniego.

Zespół dworski

Założenie dworskie usytuowane jest przy drodze z Rokosowa do Ponieca. Dwór z końca XVIII w., rozbudowany o część południową pod koniec wieku XIX. Murowano - gliniany. Starsza część gliniana, parterowa z poddaszem, wzniesiona na planie prostokąta, nakryta wysokim dachem mansardowym z naczółkiem od północy. Skrzydło południowe dwukondygnacyjne z poddaszem, nakryte dwuspadowym dachem o wysuniętym okapie. Elewacje tynkowane, w części nowszej z ceglany detal. Wymieniono częściowo stolarkę okienną i uzupełniono ubytki w pokryciu dachu na części parterowej. Własność prywatna.

Stodoła wzniesiona w 1904 r. Murowana z cegły, z częściowo kamiennym przyziemiem, dach dwuspadowy, kryty dachówką ceramiczną. Elewacje podzielone przyporami oraz gzymsem kordonowym.

WYDAWY

Wieś po raz pierwszy wzmiankowana w 1241 r. pod nazwą Hermanowo. Była usytuowana pod Poniecem i stanowiła jego integralną część, tym samym należała do kolejnych jego właścicieli. W 1360 r. dziedzicem Ponieca był kasztelan poznański Wierzbietą, w 1460 r. Ścibor, podkomorzy poznański. W XVI wieku wieś była własnością Pampowskich, Chelmskich, Roszkowskich i Rydzyńskich, w XVII w. Miaskowskich, w XVIII w. Unrugów i Mielżyńskich. Na przełomie XVIII/XIX w. Wydawy oddzieliły się od miasta i stały samodzielną wsią. Wieś pozostała w rękach rodziny Mielżyńskich do wybuchu wojny.

Zespół dworsko-folwarczny

Dwór pochodzący z 2 ćw. XIX w., eklektyczny, rozbudowany z końcem XIX w. Wzniesiony na planie prostokąta, murowany, z fasadą skierowaną na wschód, podpiwniczony, jednokondygnacyjny, nakryty mansardowym dachem mieszczącym poddasze w dolnej kondygnacji mansardy, kryty dachówką. W obu elewacjach, w dachu umieszczono centralnie wysokie, dwuosiowe wystawki dachowe zwieńczone trójkątnie. Od północy i południa do dworu dostawione są parterowe przybudówki, nakryte płaskimi dachami. Elewacje tynkowane, pozbawione częściowo detalu architektonicznego. Własność KOWR.

Oficyna z 1890 r., wzniesiona na planie prostokąta, murowana z cegły, na podmurówce z kamienia, podpiwniczona, jednokondygnacyjna z poddaszem, nakryta dachem dwuspadowym o wysuniętych okapach, krytym dachówką. Obiekt po remoncie.

Oficyna z k. XVIII w., murowana z kamienia i cegły, jednokondygnacyjna z poddaszem, nakryta dachem uskokowym czterosпадowym, krytym dachówką. Wzniesiona na planie prostokąta. Elewacje tynkowane. Częściowa wymiana pokrycia dachowego, przebudowano elewację, wymieniono stolarkę.

Spichlerz pochodzący z 1 poł. XIX w., murowany z cegły, na podmurówce z kamienia, częściowo podpiwniczony, dwukondygnacyjny z poddaszem. Budynek na planie wydłużonego prostokąta. Elewacje tynkowane. Wymieniono pokrycie dachu na eternit.

Park krajobrazowy z przełomu XVIII/XIX w., od wschodu ograniczony ciekami wodnymi, pierwotnie o powierzchni 3,5 ha. Zachowała się tylko północna część parku po wschodniej stronie dworu, obecnie o powierzchni ok. 1 ha, ze szczątkowo zachowanym drzewostanem w postaci kasztanowców, robinii akacjowej, klonu pospolitego i dębu szypułkowego. Niegdyś z części północnej do części południowej prowadziła aleja spacerowa, biegnąca obok zachowanego domku ogrodnika z końca XIX w.. Drzewostan parku jest złożony głównie z klonu pospolitego, robinii akacjowej, kasztanowca i dębu.

ZAWADA

Pierwsza wzmianka o wsi pojawia się w 1382 r. W XV w. wieś prawdopodobnie należała do rodziny Korzboków. W końcu XVIII w. właścicielem był Hipolit Rogaliński. Od lat 30. XIX w. Zawada należała do Olszyńskich, a następnie od 1861 r. przeszła w ręce niemieckich właścicieli. W roku 1940 ostatnim właścicielem został Hermann Varsam. Założenie pałacowe znajduje się we wschodniej części wsi, niedaleko drogi prowadzącej do Ponieca. Pałac wzniesiony w 2 poł. XIX w., z elementami zdobniczymi sięgającymi do form gotyku i włoskiego renesansu, z fasadą skierowaną na południe. Murowany z cegły, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, nakryty płaskim dachem z boczną wyższą wieżą od strony zachodniej. Wzniesiony na planie zbliżonym do

kwadratu. Elewacje tynkowane, zwieńczone krenelażem. Wymieniona stolarka. Własność prywatna.

ŻYTOWIECKO

Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1310 r. Od XIV do XVI w. była własnością rodu Wyskotów Żytowieckich, następnie Łodziów Żytowieckich, w k. XVI w. była w posiadaniu Żytowieckich i Rokossowskich. W 2 poł. XVII w. przeszła w ręce Mycielskich, a od 2 poł. XVIII w. do czasów II wojny światowej do rodu Mielżyńskich.

Zespół kościoła parafialnego p. w. św. Stanisława Bpa

Parafia wzmiankowana w 1419 r. Pierwszy kościół parafialny, drewniany, wzniesiony na przełomie XIII/XIV w., był pod wezwaniem św. Katarzyny i św. Wawrzyńca. Obecny kościół powstał w latach 1773-1777, z fundacji Maksymiliana Mielżyńskiego, właściciela wsi. Murowany, tynkowany, w stylu późnobarokowym, orientowany, trójnawowy, na rzucie prostokąta, z czworoboczną wieżą od zachodu. Wieża trójkondygnacyjna, przykryta hełmem barokowym z latarnią. Po bokach wieży półszczyty fasady zachodniej ze spływami. Kościół nakryty dachem trójspadowym, krytym dachówką. Otoczony murem z końca XVIII w. z trzema bramkami od zachodu.

W latach 1946 – 1951 przeprowadzono liczne remonty odnawiające kościół, w 1955 r.- ozdobienie wnętrza kościoła polichromią i graffiti przez prof. Józefa i Łucję Ożminów, remont generalny w 1985 r., w 1992 r. - nowe opierzenie, odwilgocenie oraz nowe tynki wieży i kościoła, w 1994 r. - remont muru przykościelnego i kostnicy oraz obejścia wokół kościoła. Własność Parafii rzymskokatolickiej w Żytowiecku. Stan dobry.

Budynek organistówki z końca XVIII w., murowany, na cokole z kamienia polnego, jednokondygnacyjny, tynkowany, nakryty wysokim dachem czterospadowym kryty eternitem. Obecnie nieużytkowany w złym stanie technicznym.

Spichlerz folwarczny

Zbudowany w 1857 r., murowany z cegły, trójkondygnacyjny z poddaszem, częściowo podpiwniczony, nakryty dachem dwuspadowym krytym dachówką. Budynek wzniesiony na planie prostokąta, z wnętrzem podzielonym dwoma rzędami

ciosanych z drewna kolumn dźwigających strop belkowy. Elewacje podzielone szerokimi lizenami biegnącymi przez całą wysokość ścian, połączonymi między kondygnacjami wąskimi ceglanyimi pasami.

Zagrożenia dla zabytków nieruchomych z terenu gminy

Do istotnych zagrożeń obiektów zabytkowych na terenie gminy należy zaliczyć tzw. zagrożenia techniczne. Pierwotny układ komunikacyjny, na który nałożone są wszelkie współczesne rozwiązania drogowe, kumuluje się niekorzystnie w odniesieniu do wszelkich budowli, szczególnie zaś tych, które są obiektami zabytkowymi. Emisje gazów, zanieczyszczeń atmosferycznych, to następna z przyczyn degradujących elewacje pokryte tynkami tradycyjnymi.

Tradycyjna kultura ludowa, której materialnym wyznacznikiem jest budownictwo wiejskie, podlega dynamicznym zmianom tak w funkcji obiektów, jak i w formie. Lokalne społeczności wioskowe, dla których tradycyjne wzory postępowania były wyznacznikiem wartości kształtujących tę społeczność, odchodzą w przeszłość. Nowatorskie trendy gospodarowania niszczą lub wręcz eliminują pozostałości dawnej architektury budowlanej. Na terenie gminy Poniec spotyka się coraz mniej przykładów tradycyjnego budownictwa wiejskiego. Można by powiedzieć, że stan techniczny budynków jest determinowany stanem świadomości o ich historycznej funkcji oraz uświadamianej potrzebie adaptacji we współczesnym społeczeństwie.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową folwarczną i niewielka możliwość wykorzystania starych budynków do nowoczesnej produkcji powoduje opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów.

Do istotnych zagrożeń należą indywidualne postawy oraz przypisane im wartości, które są wyznacznikiem działań, skutkujących decyzjami nie zawsze pomyślnymi dla substancji zabytkowej. Ważnym na dzień dzisiejszy problemem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczane. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet programów rewaloryzacyjnych. Swoisty determinizm ekonomiczny niezbędny w prawidłowo postrzeganej polityce ochrony dóbr zabytkowych, to warunek

szczególny, którego dopełnienie pozwoli mieć nadzieję, że w czasie rozsądnym do przewidzenia, uda się zrealizować wszystkie zadania związane z rewaloryzacją.

Dane w rozdziale pochodzą z witryny internetowej Urzędu Miejskiego w Poniecu, Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Poniec oraz opracowania własnego.

ZESTAWIENIE OBIEKTÓW BĘDĄCYCH POD ADMINISTRACJĄ GMINY I WPISANYCH DO GEZ I REJESTRU ZABYTKÓW

DZIĘCZYNA

CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XIX w.

ŁĘKA WIELKA

SZKOŁA, ob. przedszkole, nr 23, mur., pocz. XX w.

PONIEC

CMENTARZ EWANGELICKI, ul. Janiszewska / Rydzyńska, 2 poł. XVIII w.

ZESPÓŁ DAWNEGO SZPITALA ZGROMADZENIA SIÓSTR MIŁOSIERDZIA, ul. Kościuszki:

- a. szpital, ob. przedszkole, nr 7 mur., 1888 r., rozbud. 1909-1910 r., 1926 r.,
- b. kaplica p.w. św. Stanisława bpa, mur., 1888 r.,
- c. dom nr 8, mur., 1896 r.

ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO, ul. Dworcowa:

- c. szalet, mur., k. XIX w.,

RATUSZ, ul. Rynek 24, mur., 1843 r.

SZKOŁA, ul. Szkolna 9, mur., 1860 r.

SZKOŁA, ul. Krobska 16, mur., XIX/XX w.

PARK MIEJSKI, ul. Szkolna, pocz. XX w.

ul. Bojanowska

DOM NR 2, mur., 1877 r.

DOM NR 11, mur., 1 ćw. XX w.

ZESPÓŁ DOMU NR 38:

a. dom, mur., ok. 1860-1870 r.

b. oficyna, szach., 1 poł. XIX w.

c. budynek gospodarczy, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Drożdżyńskiego

DOM NR 13, mur., 1 poł. XIX w.

ul. Marszałka Focha

DOM NR 12, mur., 3 ćw. XIX w.

DOM NR 15, szach., ok. poł. XIX w.

ul. Gostyńska

DOM NR 31, mur., 1 poł. XIX w.

DOM NR 38, szach., ok. poł. XIX w.

ul. Kościuszki

DOM NR 10, mur., ok. poł. XIX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zespole domu nr 21, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Krobska

DOM NR 44, mur., 4 ćw. XIX w.

ul. Parkowa

DOM NR 1, mur., 1872 r.

ul. Polna

DOM NR 1, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Rynek

DOM NR 2, mur., XIX/XX w.

DOM NR 5, mur., 1910 r.

DOM NR 8, mur., 3 ćw. XIX w.

DOM NR 10, mur., ok. 1870-1880 r.

DOM NR 16, szach., 1 poł. XIX w.

DOM NR 17, mur., ok. 1880 r.

DOM NR 31, szach., XVIII w.

ul. Ppłk. Śliwińskiego

DOM NR 1, mur., 4 ćw. XIX w.

ul. Wolności/Parkowa

SPICHLERZ, mur., 1871 r.

ROKOSOWO

SZKOŁA, mur., pocz. XX w.

SARBINOWO

FIGURA PRZYDROŻNA MATKI BOSKIEJ Z DZIECIĄTKIEM, kam., 1762 r.

SZURKOWO

ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:

a. dwór nr 59, mur., 3 ćw. XIX w.,

b. park, XIX w.,

Obiekty wpisane do rejestru i gminnej ewidencji zabytków będące pod administracją gminy są zachowane w dobrym stanie, pełnią swoją funkcję, a ich bieżące remonty i pielęgnacja odbywają się w zależności od pojawiających się potrzeb.

Należy podkreślić, że gminna ewidencja zabytków jest bezpośrednio skorelowana z wojewódzką ewidencją zabytków, wszelkie zmiany w WEZ skutkować muszą również aktualizacją GEZ. Zestawienie obiektów wpisanych do GEZ znajduje się na końcu opracowania.

Zagrożenia dla zabytków architektury z terenu gminy

a) układy ruralistyczne, układy przestrzenne

- brak dbałości o harmonijne współistnienie w przestrzeni tradycyjnej zabudowy z obiektami współczesnymi, co skutkuje zanikiem charakterystycznych panoram wiejskich,

- unifikacja zabudowy na terenach wiejskich, brak poszanowania dla kształtowanej tradycyjnie różnorodności form osadnictwa wiejskiego,

- zaburzenie tradycyjnych elementów kompozycji przestrzennych i powstawanie nowych dominant np. elektrowni wiatrowych i wież radiolokacyjnych, co ma działanie deprecjonujące na panoramę miejscowości i zespołów zabytkowych, stanowiąc konkurencję dla zabytkowej architektury i niekorzystnie wpływając na ukształtowanie zabytkowej przestrzeni jako element nie harmonizujący z krajobrazem kulturowym

- niewielka możliwość wykorzystania starych budynków folwarcznych do nowoczesnej produkcji. Budynki te wymagają przeróbek i adaptacji, a w wielu przypadkach również znalezienia nowej funkcji,

- niszczenie kompozycji podwórza folwarcznego oraz charakteru zachowanej zabudowy, która związana była z nieistniejącą strukturą społeczno-gospodarczą, niemożliwą obecnie do odtworzenia i funkcjonowania w dawnym kształcie (pałac, park, folwark),

b) zabudowa:

- zły stan techniczny obiektów powstałych w XIX i na pocz. XX. oraz nie przystawanie do standardów współczesnego budownictwa powodują zastąpienie ich współczesnymi realizacjami.
- zagrożenie obiektów nie wpisanych do rejestru zabytków i nie funkcjonujących w świadomości jako obiekty zabytkowe, posiadających jednak walory historyczne lub wartość lokalno-kulturową.
- w niewielkich miejscowościach budownictwo mieszkaniowe było ściśle powiązane z zabudową gospodarczą. W związku z zanikaniem pierwotnej funkcji następuje szybka degradacja obiektów prowadząca do całkowitego zniszczenia a w kolejności do rozbiórki budynków gospodarczych,
- wprowadzanie elementów obcych stylowi – wpływ na taki stan rzeczy mają przekształcenia własnościowe obiektów nieruchomości przez właścicieli prywatnych często wykonujących prace przy zabytku bez wymaganego pozwolenia konserwatorskiego w sposób niezgodny z zasadami sztuki i techniki konserwatorskiej,

c) obiekty sakralne

- brak właściwego nadzoru konserwatorskiego, odpowiednich środków finansowych, niewykwalifikowani wykonawcy, brakiem systematycznych remontów lub przeprowadzone w sposób nieprawidłowy mogą doprowadzić do nieodwracalnych zmian w samej budowli sakralnej oraz do utraty zabytkowego wyposażenia,

d) parki

- należy zapobiegać podziałom działek na terenach wpisanych do rejestru i dążyć do scalania powierzchni parków w ręku jednego właściciela,
- brak środków finansowych na rewaloryzację i utrzymanie zieleni,
- brak stref ochronnych istniejących w starych planach zagospodarowania przestrzennego,

- wprowadzanie nowych obiektów, nie szanujących zastanych wartości kulturowych, na terenach założeń parkowych – dotyczy to formy nowych budynków jak i ich usytuowania w historycznym układzie przestrzennym

- wprowadzanie nieprawidłowych nasadzeń, nie harmonizujących pod względem gatunkowym z roślinnością parkową oraz zlokalizowanych w sposób nieprzemyślany, nieuzasadniony pod względem kompozycyjnym oraz historycznym ,

e) cmentarze

- obszarami zagrożonymi są tereny dawnych XIX w. cmentarzy szczególnie epidemicznych, ewangelickich lub miejsca po cmentarzach. W większości przypadków zachowały się w zasadzie tylko miejsca pocmentarne gdzie jedynym widocznym elementem jest drzewostan bądź grupa krzewów i zarośli rosnąca w miejscu cmentarza.

f) brak ugruntowanej świadomości społecznej w dziedzinie ochrony wartości kulturowych, który skutkuje bezmyślnym niszczeniem obiektów lub powoduje degradację miejsc o lokalnej wartości historycznej,

6.4 ZABYTKI RUCHOME

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Na terenie gminy Poniec do rejestru zabytków wpisane są 3 zespoły zabytków ruchomych, stanowiące wyposażenie obiektów sakralnych oraz 6 obiektów pojedynczych.

Wyposażenie kościoła parafialnego p.w. Narodzenia NMP w Poniecu wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr 487/Wlkp/B decyzją z dnia 12 marca 1971 r. (48 pozycji). W skład wyposażenia wchodzi m.in. ołtarz główny z 4 ćw. XVIII w. z rzeźbami i obrazem Matki Boskiej z Dzieciątkiem, 6 ołtarzy bocznych, stiukowe ambona i chrzcielnica z 4 ćw. XVIII w., późnogotycka kropielnica, prospekt organowy z 3 ćw. XVIII w., naczynia liturgiczne, późnorenesansowy nagrobek Jana Rydzyńskiego.

Z wyposażenia kościoła filialnego p.w. św. Antoniego w Waszkowie do rejestru wpisanych jest 7 obiektów pod nr 485/Wlkp/B decyzją z dnia 27 listopada 1971 r., m.in. barokowa chrzcielnica z 1 poł. XVIII w., obraz Matki Boskiej Niepokalanej, prospekt organowy z 1700 r., rokokowa płyta nagrobna rodziny Goldmannów.

Wyposażenie kościoła parafialnego p.w. św. Stanisława bpa w Żytowiecku wpisane zostało do rejestru zabytków pod Nr 490/Wlkp/B decyzją z dnia 12 marca 1971 r. (26 pozycji). W skład wyposażenia wchodzi m.in. stiukowy ołtarz główny z 1781 roku z bogatą dekoracją rzeźbiarską, ołtarze boczne, ambona w kształcie nawiązującym do łodzi z 1780 r., rokokowy prospekt organowy, naczynia liturgiczne.

Obiekty pojedyncze z terenu gminy Poniec, które wpisane są do rejestru zabytków ruchomych to:

- 1) mapa wsi Dzięczyna z 1806 r.; rej. zab. nr 140/B z dnia 26.11.1971 r.,
- 2) kapliczka przydrożna z rzeźbą św. Rozalii w Łęce Małej z XIX w.; rej. zab. nr 143/B z dnia 26.11.1971 r.,
- 3) figura przydrożna Matki Boskiej z Dzieciątkiem w Sarbinowie z 1762 r. (wpisana również do rejestru zabytków nieruchomych); rej. zab. nr 145/B z dnia 27.11.1971 r.
- 4) figura przydrożna NMP Niepokalanie Poczętej w Sarbinowie z ok. poł. XVIII w.; rej. zab. nr 146/B z dnia 27.11.1971 r.,

5) figura przydrożna św. Jana Nepomucena w Sarbinowie z ok. poł. XVIII w.; rej. zab. nr 147/B z dnia 27.11.1971 r.,

6) kapliczka przydrożna w Teodoziewie z XIX w.; rej. zab. nr 153/B z dnia 27.11.1971 r.

Wszelkie prace przy obiektach ruchomych wpisanych do rejestru zabytków wymagają pozwolenia konserwatora zabytków.

Zagrożenia dla zabytków ruchomych z terenu gminy

Niektóre zagrożenia dla zabytku są niezależne od człowieka i trudno je przewidzieć. Są to katastrofy naturalne takie, jak pożar czy powódź, które potrafią doszczętnie zniszczyć zabytek ruchomy. Jednak część zagrożeń dla dziedzictwa pochodzi od człowieka, niekiedy nawet od zarządzającego lub posiadacza zabytku. Mamy z nimi do czynienia, gdy właściciel nie ma świadomości posiadania zabytku, nie zna jego wartości lub ignoruje ją.

Dużym zagrożeniem dla zabytku ruchomego jest także zaniedbanie obiektu przez brak sprawowania nad nim opieki, zaniechanie wykonania koniecznych zabezpieczeń i konserwacji. Trzeba pamiętać, że każdy obiekt z czasem ulega procesom starzenia, nawet jeśli podjęto daleko idącą profilaktykę. W przypadku zabytków ruchomych z zagrożeniem zaniedbania łączy się także niewłaściwe użytkowanie. Dotyczy to głównie zabytków, które w świadomy sposób są przechowywane w niesprzyjających warunkach. Przykładowo mogą to być rzeźby przechowywane w pomieszczeniach, gdzie gniazduje ptactwo, lub o niewłaściwych warunkach wilgotnościowo-temperaturowych

Zabytki ruchome mogą znacznie stracić na wartości artystycznej, gdy prace konserwatorskie zostaną zlecone osobie nieposiadającej odpowiednich kwalifikacji.

Zabytki ruchome będące wyposażeniem budynków, jak również znajdujące się w terenie są dodatkowo narażone na kradzieże. Natomiast obiekty małej architektury takie, jak pomniki, figury przydrożne, fontanny, źródła, nagrobki cmentarne, niejednokrotnie spotykają akty wandalizmu.

6.5 ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic gminy. Środowisko kulturowe gminy zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki pradziejowej do epoki nowożytnej. Dobre warunki glebowe i hydrograficzne sprawiły, iż na przestrzeni dziejów obszar gminy cechowało intensywne osadnictwo, stąd obecność wielu faktów osadniczych z różnych epok.

Na terenie Gminy Poniec znajduje się 229 stanowisk archeologicznych (dane na podstawie poprzednich programów opieki nad zabytkami, opartych na informacjach WWKZ), ich podział ze względu na funkcje przedstawia się następująco

STANOWISKA	liczba	w tym wpisanych do rejestru
grodziska	2	1
osady	217	0
cmentarzyska	6	0
inne	4	0

Na terenie gminy Poniec znajduje się jedno stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego. Jest to grodzisko wczesnośredniowieczne w miejscowości Poniec-Śmiłowo wpisane do rejestru zabytków pod numerem 291/A z dnia 15.10.1968 r.

Na terenie gminy Poniec zewidencjonowano też 3 stanowiska o własnej formie krajobrazowej. Są to:

- 1) grodzisko średniowieczne w miejscowości Poniec-Śmiłowo wpisane do rejestru zabytków pod numerem 291/A z dnia 15.10.1968 r.,
- 2) grodzisko w miejscowości Czarkowo,
- 3) cmentarzysko kurhanowe z okolic Ponieca o nieustalonej chronologii.

Według regionalizacji fizyczno-geograficznej J. Kondrackiego gmina Poniec położona jest na obszarze Wysoczyzny Leszczyńskiej, mezoregionu wchodzącego w

skład Nizin Środkowopolskich. Ukształtowanie powierzchni terenu jest zróżnicowane, chociaż gmina położona jest na przedpolu strefy marginalnej najdalszego zasięgu (faza leszczyńska) ostatniego zlodowacenia nie odznacza się cechami typowymi dla krajobrazu młodoglacjalnego. Obszar gminy przecina szeroka na około 1 – 2 km dolina Rowu Polskiego (powstała w okresie plejstoceniowym i zbierająca wówczas wody z topniejącego lodowca bałtyckiego). Stanowi ona fragment rozległej jednostki strukturalnej – Pradoliny Żerkowsko – Rydzynskiej, równoleżnikowo biegnącego „korytarza” wieloprzestrzennego obniżenia zajętego głównie przez łąki. W otoczeniu Ponieca, gdzie system teras rzecznych jest mocno rozbudowany, zarówno przejście od pradoliny do powierzchni teras nadzalewowych jest na ogół łagodne. Natomiast odcinki przełomowe pradolin, pozbawione lub prawie pozbawione teras, charakteryzuje co najmniej kilkunastometrowej wysokości, strome zbocze, ze śladami licznych drobnych rozcięć erozyjnych.

Warunki glebowe gminy są bardzo zróżnicowane. W podłożu obszarów wysoczyznowych powszechnie występują gliny, gliny piaszczyste i piaski gliniaste, najczęściej o konsystencji twardeplastycznej i półzwartej (często z około 1 – 1,5 m warstwa gruntów plastycznych lub miękkoplastycznych, w strefie występowania wody gruntowej), lokalnie tylko przykryte cienką warstwą piasków i żwirów. W obrębie teras rzecznych miąższość gruntów piaszczysto – żwirowych wzrasta niekiedy do kilkunastu, a nawet kilkudziesięciu metrów. Jedynie najwyższa z teras jest poziomem erozyjno-akumulacyjnym. Pozostałe są niemal wyłącznie wynikiem akumulacji rzecznej. Występujące tu różnoziarniste piaski, pospółki i żwiry są zazwyczaj gruntami średnio zagęszczonymi i zagęszczonymi, jedynie w obrębie lokalnie pojawiających się pól eolicznych – luźne. W obrębie dna pradoliny oraz dolin pobocznych osady wodno-lodowcowe przykryte są warstwą piasków rzecznych, charakteryzujących się m.in. licznymi przewarstwieniami i domieszkami próchnicy. Lokalnie od powierzchni terenu zalega znacznej miąższości (0,5-1m) warstwa słabonośnych namulów organicznych i torfów.

Główny ciek w gminie Poniec jest Rów Polski, należący do zlewni Baryczy. Jego dolina przebiega prawie równoleżnikowo przez środkową część gminy. Do Rowu Polskiego w obrębie gminy uchodzą: Rów Czarkowski (po stronie północnej) i Samica Krobska (po stronie południowej). Dolina Rowu Polskiego, z szerokim (od 1 km) płaskim dnem, jest wyraźnie zaznaczona w rzeźbie terenu. Dość wyraźnie w rzeźbie terenu zaznaczają się dolinki jej dopływów, a także dolina Masłówki, spływającej do

Orli. Na terenie gminy znajduje się 31 drobnych zbiorników wodnych o łącznej powierzchni 24 ha. Brak jest większych zbiorników wodnych.

Początki kształtowania się osadnictwa grup ludzkich na terenie gminy sięgają starszej epoki kamienia – paleolitu. Na kolonizację Niżu Polskiego wpływ miały zmiany klimatyczne, które spowodowały wycofanie się lodowca i przekształciły całkowicie miejscowe środowisko. Pojawiła się roślinność, bogata fauna tundrowa i stepowo-tundrowa. Podstawowym zwierzęciem łownym stał się renifer, którego stada odbywały w poszukiwaniu pożywienia dalekie i ściśle uzależnione od pór roku wędrówki. Grupy ludzkie, które wówczas dotarły na teren dzisiejszej gminy Poniec to gromady łowców podążających za przemieszczającymi się sezonowo na osi północ-południe reniferami. Ślady ich pobytu przetrwały w postaci skupisk wyrobów krzemiennych (rylce, drapacze, liściaki, rdzenie).

Z następnego okresu – mezolitu (środkowa epoka kamienia) w granicach administracyjnych gminy znamy jedynie niewielkie ślady osadnictwa (np. narzędzia krzemienne z miejscowości Szurkowo i Rokosowo.

Bardziej ustabilizowane osadnictwo na terenie dzisiejszej gminy widoczne jest w młodszej epoce kamienia - neolicie. Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp. W okresie neolitu mamy tutaj do czynienia z kulturą ceramiki wstęgowej rytej, a następnie z kulturą pucharów lejkowatych, co potwierdzają stanowiska archeologiczne w pobliżu miejscowości Drzewce i Poniec. Mniej liczne są natomiast ślady obecności na naszych terenach ludności kultury amfor kulistych rozwijającej się prawie równolegle z kulturą pucharów lejkowatych.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. Nowy etap rozwoju cywilizacyjnego przyniosła znajomość wytopu i obróbki metalu – brązu. Wczesna epoka brązu jest na terenie gminy słabo reprezentowana. Stanowiska z tego okresu w okolicach Ponieca wiążą się z ludnością kultury unietyckiej. Wzrost osadnictwa widoczny jest natomiast w środkowym i późnym okresie epoki brązu.

Zaczęła się wówczas rozwijać na terenie dzisiejszych ziemiach polskich kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się na ziemiach polskich epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne. W tym okresie odnotowujemy dalszy rozwój kultury łużyckiej. Osadnictwo kultury łużyckiej na terenie gminy jest bogato reprezentowane.

Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbyt dużym wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednolicenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Na terenie ziem polskich wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich. Na obszarze naszej gminy widoczna jest duża intensywność osadnictwa przeworskiego.

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów ziem polskich przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego na ziemiach polskich.

Począwszy od VI w. n.e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka.

Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załóżki przyszłych miast. Widoczne są fazy powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego. Także na obszarze dzisiejszej gminy Poniec osadnictwo rozwijało się również we wczesnym i późnym średniowieczu (znany jedno grodzisko z okresu wczesnośredniowiecznego w okolicach miejscowości Poniec-Śmiłowo). W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości, stanowiska średniowieczne i nowożytnie występujące w pobliżu obecnych miejscowości wyznaczają tym samym ich metrykę. Szczególnie bujny rozwój osadnictwa i powstawania wsi nastąpił od XV – XVI w.

Zagrożenia dla zabytków archeologicznych z terenu gminy

Przede wszystkim należy podkreślić, że wszelkie inwestycje, które wiążą się z pracami ziemnymi, takie jak np. kanalizacja, wodociągi, inwestycje mieszkaniowe i przemysłowe, budowa dróg, obwodnic, lokalizacje żwirowni, kopalni kruszywa, planowane zalesienia, melioracje, regulacje cieków wodnych itp., stanowią istotne zagrożenie dla zabytków archeologicznych. W związku z sytuacją finansową gmina nie planuje większych inwestycji, mających potencjalny wpływ na stanowiska archeologiczne, ewentualnie do takich inwestycji w najbliższych latach należy zaliczyć następujące projekty:

- rozwój budownictwa na terenie miasta Ponieca oraz okolicznych miejscowości poprzez wyznaczenie nowych ulic i nowej zabudowy
- remonty dróg gminnych oraz pasów drogowych, a także linii kolejowych przebiegających przez gminę (w gestii PKP PLK)
- inwestycje w sieć wodociągową oraz kanalizacyjną (planowane w Poniecu, przewidziana jest również budowa magistral wodociągowych łączące miejscowości gminne)
- budowa wielkopowierzchniowych obiektów sportowych i rekreacyjnych

Zdecydowana większość stanowisk archeologicznych z terenu gminy znajduje się na terenach rolnych, łąkach oraz nieużytkach. Stanowiska występują z reguły w pobliżu cieków wodnych, jezior lub ich bezpośrednim sąsiedztwie oraz na wyniesieniach terenu. Z racji intensywnej uprawy roli, niemal wszystkie stanowiska są potencjalnie narażone na zniszczenie, ale ze względu na stopień zagrożenia i ich wartość poznawczą należy je zróżnicować i adekwatnie z nimi postępować.

Przy szczególnie ważnych stanowiskach archeologicznych (zwłaszcza tych posiadających własną formę terenową – grodziska i kurhany), w ich obrębie i otoczeniu powinien obowiązywać całkowity zakaz zabudowy. W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich prac ziemnych naruszających strukturę gruntu, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków.

W przypadku zaistnienia konieczności przeprowadzenia prac ziemnych na obszarze stanowiska należy realizować wyprzedzającą daną inwestycję ratownicze badania archeologiczne, a w bezpośrednim sąsiedztwie stanowiska przeprowadzić ścisły nadzór archeologiczny. Ewentualne granice stref badań powinny zostać ustalone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego lub określone na mocy decyzji o warunkach zabudowy lub inwestycji celu publicznego.

Należy zwrócić baczna uwagę na prace ziemne podczas działalności inwestycyjnej w obrębie poszczególnych stanowisk archeologicznych i objąć te stanowiska ochroną konserwatorską już na etapie koncepcyjnym. Inwestorzy powinni wystąpić do właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków o wydanie zaleceń i uwarunkowań koniecznych do spełnienia w związku z daną inwestycją. Właściwy miejscowo wojewódzki konserwator zabytków może nakazać wykonanie poprzedzających inwestycję badań archeologicznych w trakcie prac ziemnych. Niezależnie od działalności inwestycyjnej, stanowiska w obrębie których zewidencjonowano liczne zabytki ruchome, zebrane w trakcie badań powierzchniowych należy typować w pierwszej kolejności do ratowniczych badań wykopaliskowych. Dodatkowo postuluje się także przeprowadzenie planowych badań archeologicznych, ukierunkowanych na uzupełnienie informacji dotyczących konkretnych stanowisk.

W przypadku ujawnienia podczas badań archeologicznych nowych faktów osadniczych należy ten fakt odnotować w karcie adresowej gminnej ewidencji zabytków. W celu ochrony stanowisk archeologicznych oraz pradziejowych, średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych niezbędne jest ujmowanie zagadnień związanych z ochroną zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz uzgadnianie i wypełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo Konserwatora Zabytków.

Zgodnie z art. 7 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków (w tym archeologicznych) ustala się w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji z zakresie lotniska użytku publicznego.

6.6 ZASOBY MUZEALNE

Na terenie gminy brak jest placówek muzealnych.

6.7 ELEMENTY DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jest to pojęcie trudno definiowalne w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje takie przejawy zachowań kulturowych i ich wytworów jak: tradycje i przekazy ustne (w tym język jako narzędzie przekazu), spektakle widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem itp.

Jednym z elementów dziedzictwa niematerialnego jest herb Gminy pochodzący najprawdopodobniej z XVI wieku. Herb przedstawia dwie czworoboczne wieże stojące na ziemi z sobą nie połączone, nie posiadające bram. W murach baszt znajdują się poszczególne rzędy kamieni z ciosów. W górnej części każdej baszty mieszczą się okna. Na basztach dachy namiotowe pokryte dachówką o kształcie romboidalnym. Na szpicu każdego dachu gałka ponad którą chorągiewka umieszczona na krótkiej żerdzi obrócona w lewą stronę (heraldycznie). W przestrzeni między dachami widnieje gwiazda o sześciu ramionach.

Na terenie gminy zachowana jest pamięć o miejscach kultu takich jak kapliczki przydrożne, które są pielęgnowane przez lokalną społeczność. W ramach edukacji szkolnej i przedszkolnej organizowane są różnego typu zajęcia związane z tradycjami regionalnymi, organizowane są również imprezy związane ze zwyczajami rolniczymi (np. coroczne Dożynki).

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformułowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę słabych i mocnych stron Gminy

ANALIZA SWOT

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
• Położenie Gminy w pobliżu ważnych tras komunikacyjnych • Dobra drogowa i kolejowa dostępność gminy • Dobrze rozwinięta sieć dróg lokalnych • Bogata historia terenów gminy • Zachowane obiekty sakralne o	• Zaniedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków • Niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego • Samowole budowlane oraz

wysokiej wartości kulturowej • Cenny zasób stanowisk archeologicznych w tym wpisanych do rejestru zabytków • Układ urbanistyczny Ponieca wpisany do rejestru zabytków • Obecność wartościowych założeń pałacowo-parkowych • Duża ilość kapliczek przydrożnych oraz cmentarzy różnych wyznań • Wielokulturowość terenu Gminy • Korzystna lokalizacja siedziby Gminy, w centrum obszaru Gminy • Czystość środowiska • Wykorzystywanie funduszy unijnych przez władze Gminy • Aktywna działalność lokalnych organizacji pozarządowych • Tradycyjnie rolniczy charakter gminy, dający szanse na rozwój agroturystyki	niewłaściwie prowadzone remonty obiektów zabytkowych, powodujące utratę walorów zabytkowych • Niezbyt duże środki w budżecie Gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego • Niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego • Niepełne wykorzystanie walorów turystycznych Gminy • Zła sytuacja finansowa wielu właścicieli obiektów zabytkowych • Brak nowych funkcji dla wielu obiektów w dawnych założeniach folwarcznych • Brak ewidencji stanowisk archeologicznych • Bardzo słabo rozwinięta baza noclegowa
SZANSE	ZAGROŻENIA
• Zwiększenie środków budżetowych Gminy na działania związane z ochroną zabytków • Pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków • Szersza promocja walorów kulturowych i przyrodniczych Gminy, przyciągająca turystów • Wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki miejscowości • Wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne • Tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby • Współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk) • Korzystanie z dofinansowania na	• Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nie nawiązujących do charakteru regionu • Zmiany w układach przestrzennych, związane z nową zabudową • Niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych • Brak opracowanych kart dla stanowisk archeologicznych wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków • Brak komunikacji na linii właściciele – władze samorządowe • Niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych • Niezbyt skuteczna egzekucja prawna

działania rewitalizacyjne (np. w ramach RPO) • Korzystanie ze wsparcia struktur takich jak np. Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich • Zachowanie tożsamości regionalnej mieszkańców od edukacji szkolnej poprzez festyny, lokalne święta, konkursy • Powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych • Tworzenie systemu informacji turystycznej oraz jednolitej identyfikacji wizualnej obiektów zabytkowych	w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska • Zanik tradycji i tożsamości regionalnych • Częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego • Niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych • Klęski żywiołowe i inne zdarzenia losowe • Akty wandalizmu
---	---

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY PONIEC

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Poniec formułuje szereg działań samorządu w zakresie opieki nad zabytkami gminnymi. Wyznaczone kierunki i zadania uwzględniają specyfikę dziejów Gminy i charakter jego dziedzictwa kulturowego oraz są zgodne z celami wyznaczonymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

1. Dbłość o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy w Gminie

Polityka przestrzenna gminy powinna być zgodna z zasadami ochrony dziedzictwa kulturowego, w celu jak najlepszego zachowania obiektów zabytkowych. Odbywać się to będzie poprzez:

- ściśle powiązanie działań przy obiektach zabytkowych z dokumentami planistycznymi gminy, takimi jak miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz innymi dokumentami programowymi;

- odpowiednią konserwację zabytkowej zieleni stanowiącej krajobraz kulturowy;
- pielęgnację cmentarzy i miejsc pamięci wpisanych do gminnej ewidencji zabytków;
- coroczne przeznaczanie środków z budżetu w ramach dotacji celowej na rewaloryzację obiektów zabytkowych wpisanych do gminnej ewidencji zabytków
- regularne aktualizacje przyjętego Gminnego Planu Ochrony Zabytków na Wypadek Konfliktu Zbrojnego i Sytuacji Kryzysowych – ostatnia aktualizacja 2012 rok.

2. Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków

W perspektywie na lata 2024-2027 gmina realizować będzie działania związane z aktualizacją zasobu gminnej ewidencji zabytków, polegające przede wszystkim na prowadzeniu rozpoznania i wprowadzaniu do kart ewidencyjnych zmian powstałych w wyniku rozbiórek, modernizacji i remontów obiektów. Proces ten będzie na bieżąco konsultowany z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. W latach 2025-2026 przewidziane jest opracowanie kart GEZ dla stanowisk archeologicznych.

W razie konieczności szczególnej ochrony obiektów zabytkowych przewiduje się też działania mające na celu zgłaszania zabytków typowanych do wpisu do rejestru zabytków.

Przewidziane aktualizacje GEZ obejmują perspektywę dwuletnią, raport z aktualizacji powinien być dołączany do sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.

3. Działania związane z przeznaczaniem środków budżetowych

W okresie obowiązywania niniejszej perspektywy gminnego programu opieki nad zabytkami Gmina Poniec przeznaczać będzie środki z budżetu na rewaloryzację obiektów będących jej własnością lub współwłasnością, w zależności od pojawiających się potrzeb. Na chwilę obecną brak informacji na temat konkretnych inwestycji związanych z obiektami zabytkowymi, jednak w miarę uruchamiania programów wsparcia krajowego i zagranicznego Gmina planuje składanie odpowiednich wniosków o dofinansowanie.

4. Odpowiednia ekspozycja i promocja najcenniejszych obiektów

W celu odpowiedniego zagospodarowania ruchu turystycznego niezbędne są działania poprawiające dostęp i atrakcyjność wizualną najcenniejszych obiektów zabytkowych. Wzbogaci to ofertę turystyczną, a także umożliwi tworzenie nowych produktów turystycznych. Przewiduje się następujące działania:

- stworzenie jednolitego systemu identyfikacji wizualnej w postaci oznaczeń, tablic, drogowskazów itp., w tym wykorzystania nowoczesnych technologii informatycznych (np. lokalizacji GPS);
- publikowanie folderów, ulotek oraz innych materiałów przybliżających mieszkańcom i turystom zasoby historyczne gminy;
- atrakcyjne przedstawianie obiektów za pomocą iluminacji, tworzenia punktów widokowych, prezentacji multimedialnych i muzycznych;
- dbanie o zawartość strony internetowej gminy poprzez umieszczenie informacji dotyczących zasobu zabytkowego.

5. Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego także z uwzględnieniem turystyki jednodniowej

Obiekty historycznego dziedzictwa są jednymi z najistotniejszych elementów strategii promocyjnej Ponieca. Niezbędne jest zatem tworzenie nowych oraz rozwój istniejących produktów turystycznych przeznaczonych dla odwiedzających gminę turystów. Do najważniejszych działań gminy w tym zakresie należeć będzie:

- rozwijanie istniejących produktów turystycznych opartych na szlakach turystycznych, kulturowych lub ścieżkach edukacyjnych;
- tworzenie nowych produktów, ze szczególnym uwzględnieniem innowacyjnych form turystyki bądź aktywności mogących przyciągnąć turystów - np. turystyka eksploracji, geocaching, gry miejskie, gry wojenne;
- organizacja lub kontynuacja organizacji imprez masowych, związanych z lokalnym zasobem zabytkowym i kulturalnym;
- organizacja imprez lokalnego zasięgu, przybliżających mieszkańcom gminy i regionu wartości historyczne Ponieca i okolic;
- postawienie na innowacyjność projektów;

6. Promocja Ponieca na forum krajowym i zagranicznym

Bardzo ważnym elementem w procesie promowania dziedzictwa kulturowego jest zachowanie odpowiednich zasad public relations. Gmina przyjęła następujące założenia swojej polityki promocyjnej:

- walory zabytkowe i kulturowe są jednym z podstawowych elementów promocji gminy na różnego rodzaju targach, sympozjach i konferencjach;
- nawiązywanie współpracy w zakresie dobrych praktyk w ramach partnerstwa krajowego i zagranicznego przyczyni się do lepszego wykorzystania zasobów kulturowych gminy;
- udział w konkursach na najlepiej zadbane zabytki, najciekawszy produkt turystyczny itp. wypromują użytkowników dbających o obiekty zabytkowe;
- współpraca z mediami, zarówno tradycyjnymi, jak i internetowymi przyczyni się do lepszego postrzegania zasad ochrony dziedzictwa kulturowego wśród mieszkańców i turystów.

7. Edukacja społeczeństwa w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego

W celu jak najszerszego przybliżenia zasad ochrony dziedzictwa kulturowego dla mieszkańców, zarówno dorosłych, jak i dzieci i młodzieży planuje się następujące działania:

- wspieranie działalności instytucji kultury i organizacji pozarządowych podejmujących zadania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego;
- organizacja spotkań, mających na celu upowszechnienie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie akcji mających na celu odrestaurowanie lub uporządkowanie obiektów zabytkowych, cennych z punktu widzenia lokalnej społeczności oraz propagowanie lokalnej kultury i tradycji dziedzictwa kulturowego Gminy i regionu;
- wprowadzenie elementów przybliżających lokalną kulturę i tradycję w działalność placówek edukacyjnych, kulturalnych, bibliotek, świetlic itp.

Z racji faktu zaistnienia sytuacji epidemiologicznej i związanych z tym trudności z oszacowaniem potencjalnego budżetu Gminy na następne lata sytuacja finansowa oraz harmonogram działań może ulec zmianie.

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania opisane w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Poniec powinny być realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Powiatowego Konserwatora Zabytków (jeśli taki zostanie powołany), Powiatowego Urzędu Pracy, właścicieli oraz zarządców obiektów, parafie, organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, w ramach posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków wynikających z obowiązujących przepisów prawnych.

Ze strony Gminy Poniec zadania będą wykonywane bądź wspierane przez gminne jednostki organizacyjne (szkoły, przedszkola, gminne placówki kultury – np. biblioteka) oraz Urząd Miejski w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- prawne (np. poprzez uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów o wartościach artystycznych i zabytkowych, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków),
- finansowe (np. udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane przy zabytkach, nagrody, ulgi finansowe),
- społeczne (działania stymulujące np. w zakresie edukacji, promocji, informacji, działań sprzyjających tworzeniu miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami oraz rozwojem turystyki),
- kontrolne (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego – gminnej ewidencji zabytków),
- koordynacji (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z gminami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi i akademickimi, związkami wyznaniowymi)

10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy art.87 ust.1 i ust.5 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata Burmistrz sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Gminy. Wskazane jest, aby sprawozdania z realizacji Programu Opieki nad Zabytkami były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji gminnego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym m.in. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu Gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków w rozdziale 92120 - Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale

systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa – Narodowego (szczegóły dostępne na <http://www.mkidn.gov.pl>)
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków (szczegóły dostępne na <http://poznan.wuoz.gov.pl>)
- dotacje wojewódzkie
- dotacje powiatowe
- dotacje gminne
- inne źródła

Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych (szczegóły nt. nowej perspektywy finansowania dostępne są na stronach WRPO)
- źródła w ramach programów unijnych takich jak Program Rozwoju Obszarów Wiejskich lub Program Infrastruktura i Środowisko
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Fundusz EOG (szczegóły programów ogłaszane są na bieżąco)

12. MISJA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY PONIEC

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Poniec jest dokumentem długofalowym, zapisy w nim zawarte powinny być brane pod uwagę we wszelkich działaniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Konsekwentna realizacja założeń Programu przyczyni się do poprawy jakości środowiska kulturowego, wzrostu nakładów finansowych na inwestycje związane z obiektami zabytkowymi (zarówno w przypadku osób prywatnych, administracji publicznej, jak i organizacji pozarządowych), szerszej promocji gminy i przyciągnięcia turystów, a także do wzrostu świadomości regionalnej mieszkańców i poprawy ich sytuacji materialnej.

W sporządzanych co cztery lata aktualizacjach Programu powinny znajdować się odniesienia do uaktualnionych zapisów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, zawartych w innych dokumentach strategicznych gminy, zwrócić też należy uwagę na wyszczególnienie obowiązujących w danym momencie aktów prawnych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami kładzie szczególny nacisk na wykorzystanie istniejących źródeł finansowania inwestycji związanych z opieką nad zabytkami, intensywne działania w obszarach najbardziej atrakcyjnych historycznie, promocję dziedzictwa kulturowego oraz wypracowanie odpowiednich schematów współpracy administracji samorządowej z właścicielami obiektów zabytkowych.

Biorąc pod uwagę korzystne położenie gminy Poniec, bogactwo obiektów posiadających wartości zabytkowe oraz skuteczne działania samorządu w zakresie pozyskiwania środków zewnętrznych, Gminny Program Opieki nad Zabytkami stanowić będzie pomocne narzędzie w ukierunkowaniu polityki gminnej w zakresie rozwoju turystyki, promocji i ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzonej w sposób uporządkowany i długoterminowy. Wszystkie te elementy przyczynią się do postrzegania gminy Poniec, jako przyjaznej turystom i inwestorom, dumnej ze swoich walorów zabytkowych oraz dbającej o własne dziedzictwo kulturowe i historyczne.

BIBLIOGRAFIA:

- 1/ Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Poniec,
- 2/ Strategia rozwoju gminy Poniec,
- 3/ Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Poniec na lata 2019-2022
- 4/ Brückner A: Słownik etymologiczny języka polskiego
- 5/ Gomolec L: Wielkopolskie grupy regionalne i lokalne nazwy ludności wiejskiej. W: red. Józef Burszta: Kultura ludowa Wielkopolski. T. 2. Poznań, 1964,
- 6/ Kondracki J. – Geografia regionalna Polski, Warszawa 2001
- 7/ Sobisiak W: Dzieje Ziemi Rawickiej. Poznań: 1967
- 8/ Witryna internetowa Gminy Poniec, <http://poniec.pl/>
- 9/ Witryna internetowa Narodowego Instytutu Dziedzictwa, <http://nid.pl>
- 10/ Witryna internetowa Narodowego Instytutu Dziedzictwa, <http://zabytek.pl>
- 11/ Archiwum Wielkopolskiego Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków
- 12/ Opracowanie własne

**ZESTAWIENIE OBIEKTÓW WPISANYCH DO GMINNEJ EWIDENCJI
ZABYTKÓW**

BĄCZYŁAS

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- a. rządówka nr 1, mur., 1850 r.,
- b. sześciorek nr 2, mur., ok. poł. XIX w.,
- c. sześciorek nr 3, mur., ok. poł. XIX w.,
- d. ośmiorek nr 4, mur., ok. poł. XIX w.,
- e. budynek gospodarczy (przy ośmiorku), mur., 1 ćw. XX w.,
- f. stajnia z oborą, mur., k. XIX w.,
- g. stodoła, mur., 1890 r.

KAPLICZKA Z RZEŹBĄ ŚW. ROZALII, drewn., XIX w.

BUDYNEK INWENTARSKI w zagrodzie nr 5, 1 ćw. XX w.

DOM NR 18, mur., 1 ćw. XX w.

BOGDANKI

DOM NR 8, mur., pocz. XX w.

CZARKOWO

KAPLICZKA, mur., ok. poł. XIX w.

KUŹNIA, mur., XIX/XX w.

ZESPÓŁ DWORSKO - FOLWARCZNY:

- a. ruiny dworu obronnego na wyspie, mur., XVI w.,
- b. park, XIX w.,
- c. oficyna nr 26, mur., k. XVIII w., przebud. 1 poł. XIX w.,
- d. czworak nr 27, mur., XIX/XX w.,

e. spichlerz, mur., 1 poł. XIX w.,

f. stodoła, mur., 4 ćw. XIX w.,

g. stodoła, mur., 4 ćw. XIX w.

CZWORAK NR 23, mur., XIX/XX w.

DOM NR 24, mur., 1 ćw. XX w.

DRZEWCE

ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:

a. dwór nr 45, mur., 1860 r.,

b. oficyna nr 44, mur., 4 ćw. XIX w.,

c. park, 1 poł. XIX w.,

d. trojak nr 47, mur., 1859 r.,

e. czworak nr 41, mur., 1845 r.,

f. czworak nr 42, mur., 1845 r.,

g. czworak nr 49, mur., 4 ćw. XIX w.,

h. spichlerz, mur., 1890 r.,

i. kuźnia, mur., 1 ćw. XX w.,

j. stajnia, mur., 4 ćw. XIX w.,

k. obora, mur., 3 ćw. XIX w.,

l. obora, mur., 3 ćw. XIX w.,

ł. stodoła, mur., 1850 r.,

m. stodoła, mur., 1845 r.,

n. ogrodzenie z bramą, mur., k. XIX w.,

o. brama, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 24, mur., pocz. XX w.

DOM NR 28, mur., pocz. XX w.

DOM NR 33, mur., pocz. XX w.

DOM NR 36, szach., pocz. XX w.

DOM NR 38, mur., pocz. XX w.

DZIĘCZYNA

KAPLICZKA, mur., XIX/XX w.

CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XIX w.

ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:

a. dom pracowników folwarcznych nr 3, mur., 1 ćw. XX w.,

b. park, 1 poł. XIX w.,

c. spichlerz, mur., 1860 r.,

d. spichlerz, mur., 1875 r.,

e. obora, mur., k. XIX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 2, mur. 1929 r.

BUDYNEK INWENTARSKI w zagrodzie nr 2, mur., 1929 r.

ZAGRODA NR 11:

a. dom, mur., 4 ćw. XIX w.,

b. stodoła, szach., 4 ćw. XIX w.

ZAGRODA NR 14:

a. dom, mur., pocz. XX w.,

b. budynek gospodarczy, mur., 1903 r.

ZAGRODA NR 17:

a. dom, mur. k. XIX w.

b. stodoła, mur., pocz. XX w.

ZAGRODA NR 18:

a. dom, mur., 1 ćw. XX w.

b. budynek gospodarczy, mur., 1 ćw. XX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 37, mur., 1 ćw. XX w.

ZAGRODA NR 42:

a. dom, mur., XIX/XX w.

b. budynek gospodarczy, mur., pocz. XX w.

ZAGRODA NR 46:

a. dom, mur., pocz. XX w.,

stodoła, szach., pocz. XX w.

GRODZISKO

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

a. rządówka nr 2, mur., XIX/XX w.,

b. dom pracowników folwarcznych nr 4, mur., pocz. XX w.,

c. dom, mur., ok. 1900 r.,

d. sześciorak nr 3, mur., ok. 1850 – 1865 r.,

e. czworak nr 5, mur., pocz. XX w.,

f. czworak nr 6, mur., pocz. XX w.,

g. sześciorak nr 7, mur., 1882 r.,

h. spichlerz, mur., 1871 r.,

i. obora, mur., 1872 r.,

j. budynek inwentarski (nr 9), mur., 1910 r.,

k. kuźnia i stelmacharnia, mur., 1865 r.,

l. stodoła, mur., 1846 r.,

ł. stodoła, mur., 1847 r.,

m. stodoła (nr 11), drew., k. XIX w.

JANISZEWO

ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:

a. dworek nr 31, mur., ok. 1870 r.,

b. park, pocz. XX w.,

c. pozostałości ogrodzenia, mur., pocz. XX w.,

d. obora, mur., k. XIX w.,

e. obora, mur., pocz. XX w.,

f. stodoła, mur., 1904 r.,

g. stajnia i wolarnia, mur., 1904 r.,

h. kuźnia/stelmacharnia, mur., k. XIX w.

DOM NR 8 a, mur., 1 ćw. XX w.

ZAGRODA NR 9:

a. dom, mur., 1 ćw. XX w.

b. budynek gospodarczy, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 13a, mur., pocz. XX w.

DOM NR 15, mur., 1903 r.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zagrodzie nr 15, mur., pocz. XX w.

DOM NR 21, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 25, mur., pocz. XX w.

KAROLINOWO

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- a. obora, mur., 1880 r.,
- b. stajnia, mur., 1880 r.,
- c. stodoła, mur., 1877 r.

KOPANIE

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- a. dom pracowników folwarku nr 3, mur., 1909 r.,
- b. pięciorak nr 3, mur., 2 poł. XIX w.,
- c. obora i jałownik, mur., k. XIX w.,
- d. obora i stajnia, mur., 4 ćw. XIX w.,
- e. stodoła, mur., 3 ćw. XIX w.

OŚMIORAK, mur., 2 poł. XIX w.

KRZYSZTOFOWO

STODOŁA FOLWARCZNA, mur., 3 ćw. XIX w.

ŁĘKA MAŁA

KAPLICZKA, mur., k. XIX w.

DOM NR 2, mur., 1912 r.

DOM NR 9, mur., lata 20. XX w.

DOM NR 10, mur. lata 20. XX w.

STODOŁA w zagrodzie nr 10, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 15, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 57, mur., lata 30. XX w.

ŁĘKA WIELKA

SZKOŁA, ob. przedszkole, nr 23, mur., pocz. XX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWO - FOLWARCZNY:

a. pałac nr 77, mur., ok. 1870 – 1875 r.,

b. rządcówka nr 76, mur., 1905 r.,

c. dom służby pałacowej, mur., ok. 1900 r.,

d. park, 2 poł. XIX w.,

e. sześciorek nr 12, mur., 2 poł. XIX w.,

f. czworak nr 27, mur., 2 poł. XIX w.,

g. ośmiorak nr 69, mur., 2 poł. XIX w.,

h. czworak 70, mur., 2 poł. XIX w.,

i. czworak nr 81, mur., 2 poł. XIX w.,

j. spichlerz, mur., 1845 r.,

k. spichlerz, mur., 2 poł. XIX w.,

l. kuźnia, mur., k. XIX w.,

ł. gorzelnia i płatkarnia, mur., 2 poł. XIX w.,

m. obora, mur., 3 ćw. XIX w.,

n. stodoła, mur., k. XIX w.,

o. stodoła, mur., k. XIX w.,

p. warchlakarnia, mur., 1909 r.,

r. ogrodzenie z bramami, mur., k. XIX w.

MACIEJEWO**ZESPÓŁ FOLWARCZNY:**

- a. trojak nr 1, mur., k. XIX w.,
- b. chlew, mur., k. XIX w.,
- c. obora, mur., k. XIX w.,
- d. stodoła, mur., k. XIX w.,
- e. ogrodzenie z bramą, mur., pocz. XX w.

MIEHCIN**POZOSTAŁOŚCI ZESPOŁU FOLWARCZNEGO:**

- a. stodoła, mur., 4 ćw. XIX w.,
- b. stodoła, mur., 4 ćw. XIX w.

ZAGRODA NR 11:

- a. dom, mur., 1 ćw. XX w.
- b. chlewnia, mur. 1 ćw. XX w.
- c. stodoła, mur., 1 ćw. XX w.

PONIEC**ZAŁOŻENIE URBANISTYCZNE I ZESPÓŁ BUDOWLANY, pocz. XIV w.****ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P. W. NARODZENIA NMP:**

- a. kościół, mur., XV w., przebud. i dobud. wieży 1786 r.,
- b. kapliczka z figurą Matki Boskiej, mur., 1812 r.,
- c. brama, mur., ok. 1830 r.,
- d. cmentarz przykościelny, XVI w.,
- e. dom katolicki, ul. Kościelna 1, mur., XIX/XX w.

f. plebania, ul. Kościuszki 16, mur., 1895 r.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA EWANGELICKIEGO, ob. rzymskokatolickiego p.w. Chrystusa Króla:

a. kościół, ul. Marszałka Focha, mur., 1862-1864 r.,

b. pastorówka, ob. dom mieszkalny, ul. Szkolna 4, mur., 1860-1870 r.

ZESPÓŁ CMENTARZA RZYMSKOKATOLICKIEGO, ul. Krobska:

a. cmentarz, 1 poł. XIX w.,

b. kaplica grobowa Budziszewskich, mur., ok. 1890 r.,

c. grobowiec, mur., XIX w.,

d. brama z ogrodzeniem, 1 poł. XIX w.

CMENTARZ EWANGELICKI ob. park miejski, ul. Janiszewska /Rydzińska, 2 poł. XVIII w.

CMENTARZ EWANGELICKI przy kościele pw. Chrystusa Króla, ob. park miejski, 2 poł. XIX w.

KAPLICZKA, ul. Janiszewska, mur., XIX/XX w.

ZESPÓŁ DAWNEGO SZPITALA ZGROMADZENIA SIÓSTR MIŁOSIERDZIA,
ul. Kościuszki:

a. szpital, ob. przedszkole, nr 7 mur., 1888 r., rozbud. 1909-1910 r., 1926 r.,

b. kaplica p.w. św. Stanisława bpa, mur., 1888 r.,

c. dom nr 8, mur., 1896 r.

ZESPÓŁ DWORCA KOLEJOWEGO, ul. Dworcowa:

a. dworzec kolejowy nr 6, mur., k. XIX w.,

b. wieża ciśnień, mur., k. XIX w.,

c. szalet, mur., k. XIX w.,

- d. dom nr 5, mur., k. XIX w.,
- e. dom, ul. Kusza 17, mur., k. XIX w.
- RATUSZ, ul. Rynek 24, mur., 1843 r.
- POCZTA, ul. Krobska 43, mur., 1902 r.
- BANK, ul. Kościuszki 12, mur., 1 ćw. XX w.
- SZKOŁA, ul. Szkolna 9, mur., 1860 r.
- SZKOŁA, ul. Krobska 16, mur., XIX/XX w.
- ZESPÓŁ BROWARU ul. Krobska 50:
 - a. browar, mur., 1901 r.
 - b. dom, mur., 1901 r.
- MLECZARNIA, ob. magazyn, ul. Bojanowska 9, mur., poł. XIX w.
- PARK MIEJSKI, ul. Szkolna, pocz. XX w.
- ul. Bojanowska
- DOM NR 2, mur., 1877 r.
- DOM NR 3, mur., 4 ćw. XIX w.
- DOM NR 4, mur. k. XIX w.
- DOM NR 5, mur., 1928 r.
- DOM NR 7, mur., 1907 r.
- DOM NR 9, szach., 1889 r.
- DOM NR 11, mur., 1 ćw. XX w.
- DOM NR 15, mur., XIX/XX w.
- DOM NR 16, mur., XIX/XX w.
- DOM NR 18, szach., 1 poł. XIX w.

DOM NR 21, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 26, mur., ok. 1880-1890 r.

DOM NR 27, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 31, mur., 1931 r.

DOM NR 32, mur., poł. XIX w.

DOM NR 34, mur., 2 poł. XIX w.

ZESPÓŁ DOMU NR 35:

a. dom, mur., 4 ćw. XIX w.

b. budynek gospodarczy, mur., k. XIX w.

DOM NR 36, mur.-glin., 1 poł. XIX w.

ZESPÓŁ DOMU NR 38:

a. dom, mur., ok. 1860-1870 r.

b. oficyna, szach., 1 poł. XIX w.

c. budynek gospodarczy, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Drożdżyńskiego

DOM NR 1, mur. 3 ćw. XIX w.

DOM NR 2, mur., k. XIX w.

DOM NR 4, szach., 1789 r.

DOM NR 6, mur., 1 poł. XIX w.

DOM NR 8, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 9, mur., ok. poł. XIX w.

DOM NR 10, mur., k. XIX w.

DOM NR 12, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 13, mur., 1 poł. XIX w.

DOM NR 14, mur., 1864-1866 r.

DOM NR 15, mur., 2 poł. XIX w.

ul. Marszałka Focha

DOM NR 2, mur., XVIII/XIX w.

DOM NR 3, mur., XIX w.

DOM NR 6, mur., 1935 r.

DOM NR 7, mur., 1912 r.

DOM NR 9, szach.-mur. 2 ćw. XIX w.

DOM NR 10, szach.-mur., 2 ćw. XIX w.

DOM NR 11, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 14, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 15, szach., ok. poł. XIX w.

ul. Gostyńska

DOM NR 3, mur., pocz. XX w.

DOM NR 4, mur., XIX/XX w.

DOM NR 5, szach., 1 poł. XIX w.

DOM NR 6, mur., 1908 r.

DOM NR 11, mur., 2 ćw. XIX w.

DOM NR 13, mur., ok. poł. XIX w.

DOM NR 23, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 24, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 25, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 27, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 30, mur., 1 poł. XIX w.

DOM NR 31, mur., 1 poł. XIX w.

DOM NR 38, szach., ok. poł. XIX w.

ul. Janiszewska

STODOŁA w zespole domu nr 7, szach., 2 poł. XIX w.

ul. Kościelna

DOM NR 2, mur., 1 poł. XIX w.

DOM NR 3, mur., 1 poł. XIX w.

DOM NR 5, mur., 3 ćw. XIX w.

DOM NR 6, szach., poł. XIX w.

ul. Kościuszki

DOM NR 1, mur., k. XIX w.

DOM NR 4, mur., ok. 1930 r.

DOM NR 9, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 10, mur., ok. poł. XIX w.

DOM NR 13, mur. 4 ćw. XIX w.

WIKARÓWKA, ob. dom nr 11, mur., ok. poł. XIX w.

DOM NR 13, mur., 4 ćw. XIX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zespole domu nr 21, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 22, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 23, szach., 1 poł. XIX w.

ul. Kręta

DOM NR 3, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 4, mur. k. XIX w.

DOM NR 5, mur., pocz. XX w.

DOM NR 6, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 7, mur., pocz. XX w.

DOM NR 8, mur., pocz. XX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zespole domu nr 8, mur., pocz. XX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY w zespole domu nr 10, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Krobska

DOM NR 2, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 3, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 7, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 17, mur., 1902 r.

DOM NR 18, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 21, mur., 1900 r.

DOM NR 22, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 23, mur., 1 ćw. XX w.

STODOŁA w zespole domu nr 23, szach. 2 poł. XIX w.

DOM NR 29, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 30, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 31, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 35, mur., XIX/XX w.

ZESPÓŁ DOMU NR 36:

a. dom, mur., 1 ćw. XX w.,

b. stodoła, szach., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 37, mur., 1902 r.

DOM NR 41, mur., 3 ćw. XIX w.

DOM NR 42, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 44, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 45, mur., poł. XIX w.

DOM NR 46, mur., ok. 1914 r.

DOM NR 47, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 54, szach., 2 poł. XIX w.

STODOŁA, szach., 3 ćw. XIX w.

ul. Krobska Szosa

DOM NR 10, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 13, mur., 1 ćw. XX w.

DOM, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Kusza

DOM NR 1, mur., XIX/XX w.

DOM NR 2, mur., k. XIX w.

DOM NR 3, mur., k. XIX w.

DOM NR 6, mur., k. XIX w.

DOM NR 7, mur., k. XIX w.

DOM NR 8, mur., k. XIX w.

DOM NR 9, mur., k. XIX w.

DOM NR 10, mur., k. XIX w.

DOM NR 13, mur., k. XIX w.

DOM NR 15, mur., k. XIX w.

DOM NR 24, mur., pocz. XX w.

DOM NR 25, mur., k. XIX w.

DOM NR 26, mur., pocz. XX w.

DOM NR 27, mur., pocz. XX w.

DOM NR 28, mur., pocz. XX w.

DOM NR 32, mur., pocz. XX w.

DOM NR 33, mur., pocz. XX w.

DOM NR 34, mur., pocz. XX w.

DOM NR 35, mur., pocz. XX w.

DOM NR 36, mur., pocz. XX w.

DOM NR 37, mur., 1910 r.

DOM NR 38, mur., pocz. XX w.

DOM NR 39, mur., pocz. XX w.

DOM NR 40, mur., pocz. XX w.

DOM NR 41, mur., pocz. XX w.

DOM NR 43, mur., 2 poł. XIX w.

ul. Małozamkowa

DOM NR 3, szach., XVIII/XIX w.

DOM NR 4, mur., pocz. XX w.

DOM NR 7, szach.-mur., 1 poł. XIX w.

DOM NR 8, mur., XIX/XX w.

ul. Parkowa

DOM NR 1a, mur., 1872 r.

ul. Pocztowa

DOM NR 5, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 8, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Polna

DOM NR 1, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Rynek

DOM NR 1, szach.-mur., pocz. XIX w.

DOM NR 2, mur., XIX/XX w.

DOM NR 4, szach., k. XVIII w.

DOM NR 5, mur., 1910 r.

DOM NR 6, szach., XVIII/XIX w.

DOM NR 8, mur., 3 ćw. XIX w.

DOM NR 9, szach., XVIII/XIX w.

DOM NR 10, mur., ok. 1870-1880 r.

DOM NR 11, mur., ok. 1870-1880 r.

DOM NR 15, mur., poł. XIX w.

DOM NR 16, szach., 1 poł. XIX w.

DOM NR 17, mur., ok. 1880 r.

DOM NR 18, mur., 1846 r.

DOM NR 19, mur., ok. 1870-1880 r.

DOM NR 21, mur., ok. 1860-1870 r.

DOM NR 23, mur. pocz. XX w.

DOM NR 25, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 26, szach., XVIII/XIX w.

DOM NR 27, szach., XVIII/XIX w.

DOM NR 28, szach., XVIII/XIX w.

DOM NR 29, mur., pocz. XX w.

DOM NR 30, szach., XVIII/XIX w.

DOM NR 31, szach., XVIII w.

ul. Słowackiego

DOM NR 1/2, mur., k. XIX w.

DOM NR 3/4, mur., k. XIX w.

ul. Spokojna

DOM NR 2, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 4, mur., pocz. XX w.

DOM NR 5, mur., pocz. XX w.

DOM NR 7, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Szkolna

WILLA NR 5, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Szosa Krobska

DOM NR 10, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 13, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Ppłk. Śliwińskiego

DOM NR 1, mur., 4 ćw. XIX w.

DOM NR 2, mur. 4 ćw. XIX w.

DOM NR 3, szach., pocz. XIX w.

DOM NR 4, mur., XVIII/XIX w.

DOM NR 5, mur., pocz. XIX w.

DOM NR 7, mur., ok. 1900 r.

DOM NR 10, szach., 2 ćw. XIX w.

DOM NR 11, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 13, szach., ok. poł. XIX w., przebud. 1902 r.

DOM NR 15, szach., ok. poł. XIX w.

DOM NR 16, szach., ok. poł. XIX w.

DOM NR 18, szach.-mur., 1798 r.

DOM NR 19, mur., pocz. XX w.

DOM NR 23, szach.-mur., 1 poł. XIX w.

ul. Wolności

DOM NR 7, szach., poł. XIX w.

DOM NR 10, mur., k. XIX w.

DOM NR 11, mur., 4 ćw. XIX w.

BUDYNEK GOSPODARCZY, mur., pocz. XX w.

ul. Wolności/Parkowa

SPICHLERZ, mur., 1871 r.

ROKOSOWO

KAPLICZKA, mur., 1952 r.

SZKOŁA, mur., pocz. XX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWO – FOLWARCZNY:

a. pałac nr 1, mur., 1849-1854 r., rozbud. ok. 1885 r.,

b. park, ok. poł. XIX w.,

c. rządówka nr 4, mur., 1853 r.,

d. dom ogrodnika nr 3, mur., ok. 1860 r. rozbud. ok. 1901 r.,

e. bażanciarnia nr 2, mur., ok. 1870 r.,

f. ośmiorak nr 6, mur., 1910 r.,

g. czworak nr 8, mur., ok. poł. XIX w.,

h. sześciorak nr 9, mur., ok. poł. XIX w.,

i. sześciorak nr 12, mur., ok. poł. XIX w.,

j. gorzelnia nr 5, mur., 1902 r.,

k. spichlerz, mur., ok. 1850 r., przebud. ok. 1900 r.,

l. stodoła, mur., 1860 r.,

ł. powozownia, mur., k. XIX w.,

m. bramy, mur., k. XIX w.,

n. pozostałości ogrodzenia z bramą, mur., 1901r.

DOM NR 13, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 23, mur., pocz. XX w.

OCHRONKA DLA DZIECI, ob. dom nr 45, mur., 1836 r.

SARBINOWO

FIGURA PRZYDROŻNA MATKI BOSKIEJ Z DZIECIĄTKIEM, kam., 1762 r.

KAPLICZKA, mur., 1 poł. XIX w.

ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:

- a. dwór nr 29, mur., 1 poł. XIX w.,
- b. park, XIX w.,
- c. oficyna nr 30, mur., 1878 r.,
- d. dom pracowników folwarcznych nr 20, mur., 1860 r.,
- e. dom ogrodnika nr 28, mur., k. XIX w.,
- f. dwojak nr 27, mur., 1921 r.,
- g. ośmiorak nr 26, mur., 1928 r.,
- h. spichlerz, mur., XVIII/XIX w.,
- i. obora i stajnia, mur., k. XIX w.,
- j. chlewnia, mur., 4 ćw. XIX w.,
- k. stodoła, mur., k. XIX w.

SZURKOWO**ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:**

- a. dwór nr 59, mur., 3 ćw. XIX w.,
- b. park, XIX w.,
- c. dom pracowników folwarcznych nr 48, mur., pocz. XX w.

ZAGRODA NR 19:

- a. dom, mur., 1 ćw. XX w.
 - b. stodoła, mur., 1 ćw. XX w.
- STODOŁA w zagrodzie nr 21, mur., 1 ćw. XX w.
- DOM NR 22, mur., 1 ćw. XX w.
- KUŹNIA w zagrodzie nr 23, mur., 1934 r.

ŚMIŁOWO

DOM NR 1, mur. 1 ćw. XX w.

DOM NR 2, mur. 1 ćw. XX w.

DOM NR 3, mur. 1 ćw. XX w.

DOM NR 8, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 10, mur., pocz. XX w.

DOM NR 13, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 14, mur. 1 ćw. XX w.

DOM NR 15, mur. 1 ćw. XX w.

DOM NR 19, mur. 1 ćw. XX w.

DOM NR 20, mur. 1 ćw. XX w.

DOM NR 25, mur. 1 ćw. XX w.

DOM NR 26, mur. 1 ćw. XX w.

DOM NR 30, mur. 1 ćw. XX w.

STODOŁA w zagrodzie nr 30, szach., XIX/XX w.

DOM NR 46, mur. 1 ćw. XX w.

DOM NR 47/48, mur. 1 ćw. XX w.

DOM NR 66, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 67, mur. 1 ćw. XX w.

DOM NR 68, mur. 1 ćw. XX w.

DOM NR 69, mur., 1 ćw. XX w.

ZAGRODA NR 83:

a. dom, mur., 1 ćw. XX w.

b. stodoła, mur., k. XIX w.

TEODOZEWO

DOM NR 16, mur., 1 ćw. XX w.

STODOŁA w zagrodzie nr 25, mur., 1 ćw. XX w.

WASZKOWO

ZESPÓŁ ZBORU BRACI CZESKICH:

a. zbór, ob. kościół fil. rzymskokatolicki p.w. św. Antoniego, mur., 1609 r., odbud. po pożarze w 1635 r.,

b. cmentarz przykościelny, XVII w.

ZESPÓŁ DWORSKO – FOLWARCZNY:

a. dwór nr 5, mur.-glin., XVIII, rozb. k. XIX w.,

b. park, XVIII - XIX w.,

c. oficyna nr 3, mur., 1 poł. XIX w.,

d. oficyna nr 4, mur., 1 poł. XIX w.,

e. budynek mieszkalno-magazynowy nr 6, mur., k. XIX w.,

f. dom kowala nr 7, mur., k. XIX w.,

g. stodoła, mur., XIX w.,

h. obora i stajnia, mur., 3 ćw. XIX w.,

i. stajnia, mur., pocz. XX w.,

j. stodoła, mur., 1904 r.

k. pozostałości ogrodzenia, mur., k. XIX w.

PASTORÓWKA, ob. dom nr 22, mur., 1819 r.

DOM NR 1, mur., XIX/XX w.

DOM NR 8, mur., k. XIX w.

STODOŁA w zagrodzie nr 14, mur., pocz. XX w.

DOM NR 25, mur. 1 ćw. XX w.

DOM NR 26, mur., 1 ćw. XX w.

STODOŁA, mur., pocz. XX w.

WŁOSTKI

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

- a. dom nr 1, mur., ok. poł. XIX w.,
- b. budynek gospodarczy, mur., XIX/XX w.

WYDAWY

KAPLICZKA, mur., 1892 r.

ZESPÓŁ DWORSKO - FOLWARCZNY:

- a. dwór nr 1, mur., 2 ćw. XIX w., rozbud. k. XIX w.,
- b. park, XVII - XIX w.,
- c. oficyna nr 2, mur., 1890 r.,
- d. oficyna nr 3, mur., k. XVIII w.,
- e. spichlerz, mur., 1 poł. XIX w.,
- f. ogrodzenie z bramami, mur., k. XIX w.

SZEŚCIORAK, ul. Kusza 52, mur., 1820 r.

ZAWADA

ZESPÓŁ PAŁACOWO - FOLWARCZNY:

- a. pałac nr 10, mur., 2 poł. XIX w.,
- b. park, 2 poł. XIX w.,
- c. spichlerz, mur., 4 ćw. XIX w.,

d. obora, mur.-glin., 4 ćw. XIX w.,

e. stajnia, mur., 4 ćw. XIX w.,

f. stodoła, mur., 2 poł. XIX w.,

g. wozownia, mur., pocz. XX w.

DOM NR 7, mur., 1 ćw. XX w.

SZEŚCIORAK NR 16, mur., XIX/XX w.

ŻYTOWIECKO

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, k. XIX w.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P. W. ŚW. STANISŁAWA BPA:

a. kościół, mur., 1773 – 1777 r.

b. cmentarz przykościelny, XVIII w.,

c. kaplica grobowa Zinglera, mur., 1900 r.,

d. brama z ogrodzeniem, k. XVIII w.,

e. plebania nr 15, mur., 1885 – 1886 r.,

f. budynek gospodarczy przy plebanii, mur., k. XIX w.,

g. organistówka, mur., k. XVIII w.,

KAPLICZKA, mur., k. XIX w.

SZKOŁA, nr 46, mur., 1 ćw. XX w.

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

a. sześciórak nr 55, mur., pocz. XX w.,

b. czworak nr 61, mur., 2 poł. XIX w.,

c. czworak nr 62, mur., 2 poł. XIX w.,

d. czworak nr 63, mur., 2 poł. XIX w.,

- e. czworak nr 64, mur., 2 poł. XIX w.,
- f. czworak nr 67, mur., 2 poł. XIX w.,
- g. czworak nr 68, mur., 2 poł. XIX w.,
- h. ośmiorak nr 70, mur., 2 poł. XIX w.,
- i. spichlerz, mur., 1857 r.,
- j. dom kowala nr 53, mur., 4 ćw. XIX w.,
- k. kuźnia, mur., ok. 1900 r.,
- l. chlewnia, mur., k. XIX w.,
- ł. owczarnia, mur., 1860 r.,
- m. paszarnia i obora, mur., 1875 r.,
- n. śrutownik, mur., 1836 r.,
- o. stajnia, mur., k. XIX w.,
- p. stodoła, mur., k. XIX w.,
- r. ogrodzenie z bramami, mur., k. XIX w.
- DOM NR 5, mur. 1 ćw. XX w.
- DOM NR 11, mur., 2 poł. XIX w.
- DOM NR 43, mur., 1934 r.